

ELS NOMS DELS SENYALS D'ORELLES DEL BESTIAR: UN CODI LÈXIC SARD EN ELS *REGISTRES DE BESTIAR VIU* DE L'ALGUER DELS SEGLES XVII AL XIX*

Andreu BOSCH I RODOREDA
Universitat de Barcelona

1. INTRODUCCIÓ: ELS *REGISTRES DE BESTIAR VIU* (O *REGISTROS DE BESTIAR VIVO*)

Són registres que recollien a cavall dels segles xvii i xix les autoritzacions per a pasturar bestiar gros i menut en el territori de l'Alguer, independentment de l'origen dels pastors; i, per tant, s'hi registrava el bestiar descrivint els senyals d'orelles i les marques de foc preceptius, condició indispensable per a la pastura i la tinença d'un ramat. Per exemple, el 1720 documentem un «Registre de las llissèncias se són despachadas a los que han allogat per pasturar en territoris de aquesta Ciutat, essent concellers los nobles y magnífichs señor Agustí Màsala, doctor Pere Fatachio, Simó Cappurra, Francisco Carta y Francisco Ignàs Gierín, y van registradas ut intus» (ASCA 787/50, f. 1r).¹ Són registres inicialment redactats en català (entre el darrer terç del xvii i mitjan xviii), si bé la majoria són en castellà.² De fet, el castellà és la llengua predominant d'aquests documents al llarg del segle xviii, probablement perquè concernia també propietaris i pastors de fora de

* Dins el projecte *Scripta i variació dialectal* FF12016-80482-P de la Universitat de Barcelona i el Ministerio de Educación, Cultura y Deporte.

1. La sigla ASCA respon a la denominació oficial italiana: Archivio Storico Comunale di Alghero. D'altra banda, cal tenir en compte les següents equivalències d'abreviacions de noms de llengües i varietats romàniques utilitzades en aquest article: *alg.* per a *alguerès*; *alg. mod.* per a *alguerès modern*; *camp.* per a (*sard*) *campidanès*; *cast.* per a *castellà*; *cat.* per a *català*; *gal.* per a *gal·lurès*; *it.* per a *italià*; *ll.* per a *llatí*; *log. sept.* per a *sard logudorès septentrional*; *nuor.* per a (*sard*) *nuorès*; *sass.* per a *sasserès*.

2. A part de llistats esparsos en català (veg. *infra* n. 10), he localitzat deu *Registres de bestiar viu* (o *Registros de bestiar vivo*), només el primer dels quals, del període 1720-1727, és redactat parcialment en català; els altres, entre 1763 i 1808, són escrits en castellà (amb algunes anotacions en cat.): ASCA 787/50 (1720-1727), ASCA 788/98 (1763-1765), ASCA 848/49 (1780-1782), ASCA 848/60 (1795-1797), ASCA 855/4 (1804-1805), ASCA 855/5 (1806-1808), ASCA 855/112 (1789-1790), ASCA 859/171 (1783-1785), ASCA 859/191 (1792-1794), ASCA 859/195 (1798-1803). Veg. a l'Anex les imatges 1-3.

l'Alguer, i perquè els funcionaris i notaris empraven el castellà com a llengua administrativa (Armangué, 1996: 28-30 i 51-54).³

En aquests registres s'anotaven les llicències que els consellers municipals i el veguer reial (la Cúria o Vegueria Règia de l'Alguer)⁴ de la ciutat atorgaven per pasturar en territori de l'Alguer, com llegim a l'encapçalament de moltes d'aquestes relacions:

Se ha dat llicència per los nobles y magnífichs concellers a Juan Maria Maçocu, pastor de don Antoni Deliperi y don Matheo Martines, per poder pasturar foras de vidazoni, Prado y Segada y llochs vedats un señal de ovelas de trucas y pertuntas, salvo unas pocas que hi ha a mitg de trucas e escala desegus; y axí bé un comú de cabras y tres señals petits de porchs: hu de escala desegus, altre de bogada denantis y feridas, y altre de trucas ambas. Ab obligació de pagar una bística per cada señal a lo acostumat (1720: ASCA 787/50, f. 2r).⁵

Cal tenir present que el territori de l'Alguer disposava de zones públiques per a la pastura dels ramats, més enllà de les zones comunitàries habilitades per la *Barranxelleria* per a la custòdia dels bous i cavalls destinats a les tasques agrícoles (Prado, Segada i *vidassoni*).⁶ Contràriament, en cas d'autorització específica per poder pasturar bestiar menut en aquests llocs públics, es fixaven condicions particulars, com ara la manutenció del bover:

dónan llicència a Marcos Escano, pastor de esta ciutat, perquè pugua pasturar lo sou comú de cabras en lo Prado y Segada segons lo acostumat, ab la obligació de mantendre lo buïnargio i portar la llet a vendre tots los dias (1726: ASCA 787/50, f. 9v).

És per tot això que calia poder identificar en tot moment els ramats de cada propietari o llogater de bestiar a través dels senyals d'orelles preceptius i les marques de foc amb les inicials del propietari (veg. Annex, imatges 1-3). En aquest sentit, Wagner (1996: 217) apunta que «abitualmente pascolano insieme sullo stesso fondo le mandre di diversi proprietari, ma sono esclusi gli scambi perché i singoli capi sono marchiati a fuoco sulla coscia con le iniziali del padrone per lo più circondate da un cuore; inoltre gli animali sono contrassegnati con particolari tagli negli orecchi». En una anotació d'inspecció de bestiar de 1795 es fa referència a un registre envellit de 1721, motiu pel qual hom torna a

3. Igualment, els *Capítols de la Barranxelleria* de l'Alguer són en català entre 1686 i 1729; entre 1762 i 1783, en castellà, i entre 1798 i 1848, en italià (Bosch, 2013c: 17-18); en canvi, els *Registres de dany*s són en català fins al 1829 (Bosch, 2002: 31-32; Bosch, 2012: 15).

4. Els registres redactats en castellà sovint duen la signatura «SPFR», que equival a «Sustituto [de] Procurador Fiscal Regio» («Sotto Procuratore Fiscale Regio», en italià).

5. Pel que fa a l'edició dels textos, en respecte l'ortografia original. Tanmateix, en regularitzo l'accentuació, la puntuació, la separació de mots i l'ús del guionet, d'acord amb la normativa actual del català; a més, en desenvolupo les lliçons abreujades (d'acord amb els criteris d'edició aplicats a Bosch 2012 i Bosch 2013c). Entre parèntesis, en cito l'any de datació i la referència arxivística (veg. reproduïda la relació a la imatge 1 de l'Annex).

6. Per als llocs comunitaris de custòdia del bestiar (*Prado* i *Segada*), veg. Caria (1993: 39), Bosch (2012: 17, n. 13) i Bosch (2013c: 86-88); per a f. *vidassoni* 'terreny comunitari obert, ara de pastura, ara de conreu, segons les normes de la rotació', Bosch (2012: 83-85).

registrar la marca de foc del ramat i el senyal d'orelles corresponent per tal de procedir a la renovació de la llicència (ASCA 848/60, f. 3r); igualment, en una anotació de començament de 1803 trobem una referència a un registre malmès, que requereix renovar la declaració del bestiar: «Registra un ato de vacas nuevamente por haverse malogrado, o sea empapelado, en esta Curia, o sea en sus archivos» (ASCA 859/195, f. 20r).

En aquest procés de legalització i registre dels ramats, el municipi realitzava crides públiques a través del *trompeter* 'pregoner' per tal que pastors i propietaris tinguessin el bestiar degudament marcat i identificat; a vegades, amb acords entre municipis contigus (cosa que encara feia més necessari l'ús del castellà), com recull el «Registro del ganado de esta ciudad [de Alguer] que podrá libremente aprovecharse de la pastura en los territorios de la de Sàsser en virtud de la tranzación hecha entrambas ciudades»:

Relata Pau Dettory, trompeter, haver pregonat en tots los llochs públics y acostumats en esta ciutat que tots aqueills que volen gosar de la pastura de son bestiar y de la promiscua concertada en los territoris de la ciutat de Sàsser hayan de acudir per a registrar dit bestiar en poder del infrascrit secretari, sots pena que, trobant-se lo bestiar en dits territoris no sent registrat, haya de incórrer en la maquícia⁷ de quinze lliures a favor del magnífich official de la Nurra,⁸ cuyo pregó diu haver publicat de orde dels nobles y magnífichs concellers de esta ciutat (1763: ASCA 788/98, f. 2r).

Aquestes crides expliquen, al marge dels deu *Registros de bestiar vivo* documentats (veg. *supra* n. 2), alguns llistats anuals dels ramats declarats pels propis pastors en nom dels propietaris (*Notas de los pastores*, redactades en cast., atesa la seva adscripció administrativa supramunicipal i la datació de la segona meitat del XVIII),⁹ com ara la «Notta de los individuos de la ciudad de Alguer que han registrado sus ganados en poder del infrascrito secretario, en virtud del pregón se rompió en la mesma ciudad el día 9 del serca passado noviembre a effecto de poder gosar de la promiscuydad en los territorios de la de Sàsser, y son los siguientes» (1768: ASCA 788/105, f. 1r).

Altres vegades trobem anotacions de senyals d'orelles i marques de foc enmig de relacions d'altres registres redactats en català.¹⁰ De fet, la relació més antiga és dins d'un *Registre de glans dels salts* de 1665:

7. *maquícia*: 'pena o multa', del sard log. [mak'kisia] 'pena o multa d'escorxament' (*DES*: s. v. *makkissia*). Cf. *maquíssia* (i *maquísia*) a Bosch (2013c: 85).

8. Referit al notari de l'oficialia (baronia) de la Nurra, la zona de bonificació agrícola i ramadera del territori de l'Alguer i dels municipis contigus. Ciuffo (1908: 176) fa referència a les «paraules d'influència sarda usades ab més frecuencia del "txapador" y pastor de la "Nurra alguerera"».

9. ASCA 788/102 (1766-1767), ASCA 788/105 (1768), ASCA 852/43 (1763) i ASCA 852/44-45 (1765).

10. ASCA 325/50 (1798, en cast.); ASCA 331/35 (1813, en it.); ASCA 786/45 (sense data); ASCA 786/46 (1732, en cast.); ASCA 788/62 (1759, en cast.); ASCA 788/63-64 (1759, en cast.); ASCA 788/70-71 (1760, en cast.); ASCA 788/73 (1761, en cast.); ASCA 788/99 (1766); ASCA 788/100 (1765); ASCA 788/101 (1766); ASCA 788/103 (1767); ASCA 788/104 (1768); ASCA 788/107 (sense data, es correspon amb la relació 2 d'ASCA 788/102); ASCA 788/108 (1765, en cast., esborrany de la relació 11 del *Registre* ASCA 788/98); ASCA 788/109 (1766-1767, en cat. i en cast., esborrany d'anotacions d'ASCA 788/102); ASCA 852/42 (1763, en castellà, es correspon amb ASCA 852/43).

tres lliures de alloguer» (1722); «Ab pacte de pagar per alloguer una bístia per cada señal, a saber és un porch gran per los poch[s] y un oquisorgiu per las cabras y un moltó bidustu¹⁸ per las ovellas» (1722); «Pagarà un porch bo» (1726).

Aquests registres prenen en consideració el bestiar susceptible de pasturatge en ramats: bestiar boví, oví i cabrum, i també porcí, amb la descripció dels senyals d'orelles d'acord amb un codi lèxic específic d'origen sard i amb la indicació de les marques de foc (veg. Annex, imatges 1-3). En el cas del bestiar equí i somerí, que té un tractament específic en els *Registres de cavalls i bísties de mola* (1684-1810), vinculat a les tasques agrícoles (Bosch, 2012: 37), també en trobem relacions dins els *Registres de bestiar viu*, però generalment només amb la descripció de les marques de foc (atès que a cavalls i eugues no se'ls feia incisions a les orelles; sí, en canvi, al bestiar somerí), a vegades amb la descripció de la localització de la marca:

Fra Miquel Lado registra tres bísties de mola, un negra mascla ab señal de foch a la punta del morro una "C" a señal de orella una trunca y la altra trunca y bogada desegus; altra fاملة ab lo fedu¹⁹ detràs a señal de foch a la espalla y morro "M" (1696: ASCA 848/38, f. 3v);

Lo dit Farina registra una bístia femella ab lo borricu femella detràs a señal truncas totas dos orellas y la creu de foch en lo runcu²⁰ (1696: ASCA 848/38, f. 5r).

A més, els *Registros de bestiar vivo* recullen, sense adaptació fonològica, el sardisme log. (*de*) *madrigadu* (o *madriédu*) aplicat a 'femelles que ja han criat o que tenen més de dos anys', del ll. MATRICE (*DES*: s. v. *matrige*): «un acto de cabras en número cinquenta entre *de madriedu* y *sacayos* y *sacayas*»²¹ (1783: ASCA 859/171, f. 1v); «se les aplicó a las crías de dichas vacas [...] la dicha marca, y *el madrigadu*, que dizen, ha sido tanto de unas que de otras vacas» (1792: ASCA 859/191, f. 5v). Cf. a final del xvii «porch de madrigat» 'porc adult, de més de dos anys' (Bosch, 2013c: 69, 74 i 78) i alg. mod. (*lo*) *madrigadu* [lu mari'yaru]. I també els sardismes *mannalitu* i *mannalita* (adj. i nom) '(animal) domèstic, d'engreix', aplicat també a bestiar gros i menut (Bosch, 2012: 48-50): «un acto de cochinos prosedidos de cinco *manalittas* que crió en su casa» (1781: ASCA 848/49, f. 3r); «otra hiegua *mannalita* con la cría de ésta» (1792: ASCA 859/191, f. 7v); «ocho hiegvas, assaber es quatro *mannalitas*, o sean hiegvas grandes; y quatro chicas» (1793: ASCA 859/191, f. 12r). Són formes diminutives derivades de *mannali* (alg. mod. [ma'nari], del log. *mannále*) 'porc ben gros, a punt de ser mort' (*ALDC/ALG*: s. v. 1406; i *ALDC*, VI: s. v. 1404), que documento també en un registre de final del xviii redactat en castellà: «dise reduce los *mannalis* de Joseph Alveranu [...] a la misma señal que eran antes» (1790: ASCA 855/112, f. 5v).

18. *moltó bidustu*: 'moltó de tres anys', del sard *bedustu* -a < ll. VETUSTUS (Ledda, 1982: 151), en desús en alg. modern.

19. *fedu*: 'ase petit, pollí'. Cf. a continuació la lliçó del mateix registre «una bístia femella ab lo burricu femella detràs» i «bístia preganada ab un borricu detràs» en un *Registre de cavalls* de 1698-1699 (Bosch, 2008: 682). Del log. *fédu* [feðu] «prole in rapporto alla madre» < FETUS (*DES*: s. v. *fétu*).

20. *runcu*: 'morro'. En una relació de 1795 llegim «marca de fuego [...] aplicada ensima de la narís, vulgo dicho *su runcu*» (ASCA 848/60, f. 2v), que reflecteix la solució en sard logudorès.

21. *secaya*: per a *secalla* 'ovella jove, de 9-10 mesos', d'acord amb el sard log. [sak'kaja].

Pel que fa als noms genèrics dels ramats, generalment trobem el mot *comú* per a referir-se al ramat d'un propietari o d'un pastor llogater (un calc del log. *kumòne* 'ramat que pertany a més d'un propietari' < COMMUNIS: Wagner, 1996: 217), a part del genèric *senyal* (en m., amb algun cas esporàdic en f.), que hom identifica per la caracterització dels senyals d'orelles. En una ocasió documento el castellanisme *còpio* 'ramat, un munt' (per *acòpio*, amb afèresi): «un *còpio* de porchs de trucas ambas, pertuntas y juali denantis» (1720); i també la lliçó *quedda*: «un comú de cabras de don Gaví Deliperi de señal de orellas fulla de figa y altra *quedda* que porta trunca e iscala denantis» (1726: ASCA 787/50, f. 14r), un sardisme del log. [ˈkɛd̪ɔ] 'part d'un ramat' (DSIPL: s. v. *chedda*), «si dice oggi di un branco di animali, specialmente di pecore, di maiali, anche di vacche» < CELLA (DES: s. v. *kèdda*), també viu en alguerès. Altres vegades trobem el genèric *roba* per a 'caps de bestiar; bestiar', un italianisme que també recull el DES (s. v. *ròba*): «Las quals cabras y porchs pastura Juan Antoni Còtene y Antoni Langascu, y las vacas Martí Arca; y dihuen ser totas *robba* del noble don Enrique de Rocabertí y Castelvý» (1675: ASCA 848/38, f. 12v); en els registres en cast. el mot *ropa* 'bestiar' és molt més usat: «veynte y quatro cochinos entre machos y embras, *ropa corriente* de diversas serdas» (1792: ASCA 859/191, f. 5v).

En canvi, els registres en cast. per a 'ramat' generalment duen *acto* o *común*: «un *ato* de cabras que són de Juan Rugiu de la dicha [villa] de Ury» (1722); «un *común* de vacas que pasturan» (1723). I altres solucions, com *ruglo* 'ramat de bestiar menut': «Más un *ruglo* de cabras de don Antonio Maria de rundinina a una y trunca a la otra» (1768: ASCA 788/104, f. 1v), adaptació del log. *rúkru* o *rúgru* 'ramat de bestiar menut' < ROTŪLUS (DES: s. v. *rúkru*), també per a 'ramat petit' (DSIPL: s. v. *rucru*, 2 i *rugru*), que explica alg. mod. *rugru* (de *cabras*) [un ˌruɣru ðe ˈkrabas] 'ramat petit de cabres';²² i *pegus* 'cap de bestiar', del log. *pegus* [ˈpeɣus] 'cap de bestiar' i 'ramat' < PECUS (DES: s. v. *pékus*; DEIPL: s. v. *pegu*): «dies *pegus* de obejas» (1792: ASCA 859/191, f. 2r), «otros diezysiete *pegus* obejunos» (f. 7r), «*pegus* hequinos» (1792: ASCA 859/191, f. 7v) i «tres *pegus* de hiegvas mannalitas» (1793, f. 14v), en alg. mod. en desús, per a 'ramat de poques ovelles', també en l'expressió *pegus de roba* 'ramat de bestiar'.

2. EL CORPUS DELS NOMS DELS SENYALS D'ORELLES: ESTUDI LINGÜÍSTIC

El DCVB recull l'accepció *tall* per a «senyal que es fa a l'orella d'un cap de bestiar, i que consisteix en una incisió estreta», a partir d'una citació de la revista *Catalana. Revista de Barcelona*: «La orella dreta escapsada y detrás de la orella un tall», sobre la base d'un document de 1587. Per altra banda, al *Qüestionari* de l'ALDC trobem l'entrada núm. 1456

22. Cf. cat. *rogle* (o *rocle*) per a «conjunt de bestiar reunit dins la pleta o corral per a dormir, voltat dels manyacs i esquellers» (DCVB: s. v. *rotlle*; DECLC: s. v. *roda*); *ruglo* no és una solució del cast. (DECLC: s. v. *roda*; DCEC: s. v. *rueda*). La forma documentada *ruglo*, amb *u* tònica, ens fa pensar en la procedència sarda, amb ultracorreció del rotacisme del grup -gl- > -g[r]-.

dedicada al «Tall que es fa al bestiar a l'orella» (ALDC/Q, 1993: 98). A l'entrada núm. 1327 del quadern d'enquestes corresponent a la població de l'Alguer (núm. 85) llegim algunes dades sobre aquest camp semàntic (ja consultables, al costat de les solucions d'altres poblacions del domini lingüístic, al mapa 1329. *Classes de marques del bestiar* i la il·lustració núm. 2070 del vol. VI de l'ALDC). Hi apareixen 8 noms diferents (ALDC/ALG: 63-64; ALDC: VI, 353), que transcriu amb adaptació als símbols de l'AFI: [la per'tunta] («= orella foradada»); [as,kala e'zeyus] i [as,kala e'nanti];²³ ['truŋka] o [izu'pada] (per a 'trunca isupada'); [rundu'nina]; ['innira] ('sense senyal'); [bo,ɣada e'zeyus] i [bo,ɣada e'nanti]; [fe'rida e'zeyus] i [fe'rida e'nanti] (amb un dibuix imprecís).

Aquestes solucions apareixen als nostres registres, si bé el corpus d'aquest treball presenta una llista més exhaustiva de noms, concretament 14, 10 dels quals encara vius en alg. modern, com he pogut recollir de la mà d'un pastor alguerès, Antoni Martinelli, de 67 anys i de família catalanoparlant arrelada a l'Alguer des de fa generacions (el seu pare, Andria Martinelli, *xu Andria*, també era pastor d'ovelles): *bogada* [bo,ɣada e'nanti] i [bo,ɣada e'zeyus]; *escala* [as,kala e'nanti] i [as,kala e'zeyus], també [skala e'nanti] i [skala e'zeyus]; *ferida* [fe,riða e'nanti] i [fe,riða e'zeyus]; *innida* ['inira]; *isupada* [izu'pada]; *juale* [dʒu,ale e'nanti] i [dʒu,ale e'zeyus]; [dʒu,ale:'nanti] i [dʒu,ale:'zeyus]; *mutxa* ['mutʃa]; *perunta* [per'tunta]; *rundunina* [rundu'nina]; *trunca* ['truŋka]. Com podrem comprovar, d'acord amb les dades obtingudes de l'edició dels *Registres de bestiar viu* (1665-1820), aquest corpus lexicosemàntic s'ha conservat en alguerès gairebé immutable durant gairebé quatre-cents anys d'acord amb un codi d'origen sard molt impermeable, comú als altres territoris de Sardenya, amb meres variacions fonètiques geogràfiques (veg. Annex, imatges 4-6).

Per a *senyal d'orelles* 'tall a les orelles', trobem solucions en m. i f.: «altres dos bístias de mola masclas ab la matexia segnal de la sobredita bístia femella» (1697); «dos señals de ovellas y una de porchs, que pòrtan per señal de orelas una señal truncas isupadas ferida desegus y ferida denantis, y lo altre señal truncas axiutas» (1720: ASCA 787/50, f. 3r). Cf. cast. *señal de orejas* (altres vegades *seño*, fins i tot en un mateix registre) per a 'senyal d'orelles': «por señal de orejas llevan trunca axuta ambas» (1765); «cuyas obejas las tiene redusido al seño de orejas de bogada desegus y giuale delante a ambas» (1783: ASCA 859/171, f. 1r); «roba redusida, por ser de varios señales» (1804: ASCA 855/4, ff. 2r i 2v). L'única anotació de bestiar viu documentada en italià, de 1813, reproduceix el mateix codi lèxic en sard: «il pastore Salvatore Mannu di questa Città dice d'aver venduto anni sono un giogo di buoi [...], di segno d'orecchie ambi trunca asciuta a una e trunca guali davanti all'altra, e marcati colla seguente marca di fuoco: "SM"» (1813: ASCA 331/35, f. 1r).

Convé advertir que els senyals d'orelles constitueixen un inventari acotat de formes d'incisió o talls, si bé admeten modificacions i combinacions entre ambdues orelles (en alg. mod. *abinaments* [abina'ments], de l'it., o *combinacions* [kumbina'sjonts]), com

23. D'acord amb la transcripció d'ALDC/ALG: 63-64, reproduïda a ALDC: VI, 353; en canvi, a ALDC: VI, s. v. 1329. *Classes de marques de bestiar*, la consonant velar és oclusiva, també per a *bogada*, a continuació.

apunten els nostres registres i la bibliografia consultada.²⁴ En aquest sentit, els registres de bestiar viu expliciten les modificacions (*reduccions*, en cast. *reducciones* o *ropa reducida* ‘bestiar amb senyals d’orella modificats’) dels senyals d’orelles que un pastor o propietari hi ha d’aplicar després d’haver obtingut bestiar nou, per transaccions diverses, canvis de propietat o herència:

Más el dicho noble Simón registra un común de *vacas redusidas* a una misma marca de fuego y de señal de orejas llevan trunca pertunta a ambas y ferida detrás a una, en las cuales ocurren pitos por *redusidas* a un mismo seño, y son propias suyas (1765: ASCA 788/98, f. 6r);

corren pitos, por ser ropa recogida de varios dueños (1781: ASCA 848/49, f. 4r).

Notem en cast. *corren* (o *ocurren*) *pitos* (o *pitus*) ‘hi ha imperfeccions en alguns senyals d’orelles’, per haver-hi *ropa reducida* ‘bestiar amb senyals d’orelles modificats’, per la qual cosa calia que els *revisors* procedissin a la *revista* o inspecció pericial preceptiva:

un ato de cochinos [...], los tiene redusido al seño de orejas bogada de delante a una y bogada detrás a la otra, y *por ser ganado redusido corren algunos pitos*, cuya reducción la tiene practicado con asistencia de los peritos revisores (1792: ASCA 859/191, f. 7r);

y dicha señal de fuego y señal de orejas hará a sus crías, y por ser ropa redusida *corren algunos pitos* y emperfecciones, qual reducción se ha practicado presentes por testigos revisores (1795: ASCA 848/60, f. 5r).

El mot *pitos* deriva del log. *pítu* ‘punta’, si bé *DES* (s. v. *πίθου*) no recull aquesta accepció ‘imperfeccions en els talls a les orelles’ aplicada als senyals d’orelles del bestiar; generalment, amb pl. *pitos*, malgrat casos de *pitus* en el registre de 1789-1790²⁵ (no trobem el mot en cap anotació redactada en català). Trobem lliçons en cast. en què hom fa equivaler *pitos* amb *imperfecciones*: «y corren algunos *pitos*, o sean, imperfecciones, por haverse redusido diez [cabras]» (1794: ASCA 859/191, f. 17v); «[...] declarándose por ser ropa redusida corren algunas imperfecciones, o sean *pitos*» (1797: ASCA 848/60, f. 12v); en altres lliçons trobem directament *corren* (o *ocurren*) *imperfecciones*: «y corren algunas *imperfecciones* por ser roba redusida» (1796: ASCA 848/60, f. 7v). Convé tenir present que les *reduccions* dels senyals no són il·limitades, per tal com hom corria el risc d’escapçar excessivament l’orella de l’animal, cosa que podia fer pensar en una falsificació o un furt: «declarándose, pero, que la[s] quatro de dicho Era llevan haún la pertunta, por no haberseles podido quitar, porque en este caso sería muy cortada la oreja» (1792: ASCA 859/191, f. 7r); altres vegades, són causades per mossegades de gos: «y hay un mayali que lleva un giuali ocasionado de perro» (1795: ASCA 848/60, f. 5r); «y corren algunos pitos ocasionados de

24. Wagner (1996: 218-219); Bandinu (1982: 127-143); Pilia (1986: 139-142); *DCF* (s. v. *sègnu*). Veg. Annex, imatges 4-6.

25. En sard log., el pl. és *pitos*, amb o sense vocal paragògica -[o] (Pittau, 1991: 37; Corda, 1994: 24 i 176).

perro» (1796: ASCA 848/60, f. 11r). Un dels nostres informadors apunta que a vegades les orelles del bestiar eren *trassenyades* [trasaˈɲaras] ‘amb els senyals d’orelles modificats o malmesos’, per efecte d’una *mossigada de cutxo* [musiˈɣara ðe ˈkuʃu] ‘mossegada de gos’ o per un *raspisoni de ru* [raspiˈzoni ðe ˈru] (‘esgarrinxada d’esbarzer’), de *mata de ru* ‘esbarzer’ o de *mata espinosa* (o *d’espina*) ‘arç’, cosa que s’havia de fer constar al butlletí de l’animal corresponent, altrament els *barranxels* o els carabiners podien denunciar-ne el propietari (cf. log. *trassinnare* ‘falsificar o manipular els senyals d’orelles o la marca de foc del bestiar’ [DES: s. v. *sinnare*]). Notem, finalment, el sardisme f. *muchurras* en un registre en cast., probablement per a ‘escapçades i sense senyal clar’, que podem relacionar amb el senyal d’orelles *mutxa* ‘escapçada de mitja orel·la, amb tall d’esbiaix’: «y esta misma señal de orejas hará a las crías d-estas [obejas] y les aplicará las expressadas marcas, corren pitos y emperfecciones, por ser ropa redusida y haún *muchurras*» (1804: ASCA 855/4, f. 6v); cf. log. *muttsúrru* [mutˈʃuru] ‘cimal dels arbres’, derivat del log. [ˈmutʃsu] ‘tallat, escapçat’ i [mutˈʃsare] ‘tallar, escapçar’ (DES: s. v. *mútsu*, 1).

Quan el mateix senyal és a ambdues orelles generalment trobem el mot *ambas* [ˈambas], solució lexicalitzada encara ben viva en alg. mod. aplicada als noms dels senyals d’orelles del bestiar. En les lliçons en català, del darrer terç del xvii i primer terç del xviii, trobem l’alternança d’*ambas* —del sard log. per a ‘ambdues’ (DSIPL: s. v. *ambos*)—,²⁶ força habitual, respecte de la solució genuïna (*a*) *totes dos orelles*, fins i tot en un mateix registre: «un señal de cabras a señal de truncas ambas y ferida *denantis* y ferida *desegus*; y n’i corri algunas a truncas ambas y feridas *desegus* y tres o quatre a pertuntas» (1665); «una bístia femella ab lo borricu femella detràs a segnal truncas *totas dos orellas*» (1696). Altres vegades trobem un calc del català en relacions redactades en castellà, amb *todas dos* (i *a todas dos* o *a todas dos orejas*) i també *ambas dos* (o *ambas a dos*), calcat del log. *ambasduas* (DSIPL: s. v. *ambosdúos*).

Pel que fa a l’ús dels adverbis *denanti(s)* ‘davant’ i *desegus* ‘darrere’,²⁷ aplicats a diversos noms de senyals d’orelles (*bogada*, *juali*, *ferida*, *escala*), veurem que respon a estructures lexicalitzades manllevades del sard logodorès —sense cap altre ús en els nostres documents ni en alguerès modern—, si bé en detallarem lliçons en català i en castellà que remetent a calcs semàntics.

La forma *denanti(s)* (o *enanti*) ‘davant’ (ms. «de nantis», «denantis», «denanti» o «enanti»),²⁸ del log. (i camp.) *innántis* < (IN) ANTEA (cf. log. ant. i nuor. *ánite* < ANTE) i variants: log. *addainántis*, nuor. *danántis*, camp. *anánti* i *denánti(s)*, «influenzato dal cat. *denant*»; a més, «in logodorese antico *innanti* era usato più frequentemente come avver-

26. No és un castellanisme, per tal com el mot és present en log. antic, com apunta DES (s. v. *ambos*). També *ambasdúas* (DES: s. v. *ambos*; DSIPL: s. v. *ambasdúos*).

27. Opto per la grafia aglutinada, tenint en compte la variació de formes en sard i la variació graficofonètica que trobem en els nostres registres, sovint amb solucions analítiques o desaglutinades (cf. *enanti* a ALDC: VI, 353 [il·lustració 2700]). Evitem, doncs, grafies estranyes en català i en castellà com ‘*e segus* i ‘*e nantis* (o ‘*e ananti*) < (*d*)*e segus* i (*d*)*e innanti* o (*d*)*e ananti* (cf. *iskála e innánti* a Wagner, 1996: 219), conseqüència de la caiguda de la consonant dental de la preposició en posició intervocàlica per fonètica sintàctica (Pittau, 1991: 54; Corda, 1994: 178). Tampoc no optem per transcriure la vocal aïllada, per no caure en homonímies amb la conj. *e* d’algunes formes lexicalitzades d’aquests senyals.

28. En registres en cast.: «*e nanti*», «*enanti*», «*en nanti*».

bio» (*DES*: s. v. *ánte*). Bandinu (1982: 143) recull altres solucions en sard sense simetria morfològica ni graficofonètica. En alg. mod. (*d*)*enanti* és la part superior del lòbul de l'orella a prop dels ulls («la part alta de l'orella» [la pa_lt a_lta ðe ru're_la]). Vegem-ne també algunes lliçons en català aplicades a adjectius diferents, també amb manteniment de la *d*- de la preposició (*denantis*): «un señal de cabras a señal de truncas ambas y ferida *denantis* y ferida *desegus*» (1665); «las cabras y [...] una sacaya de señal a orella trunca una y l'altra bogada *denantis* [...]; las vacas [...] de segñal rundunina una orella y l'altra escala *denantis*» (1675); «altra quedda que porta trunca e iscala *denantis*; y un comú de porchs del mateix trunca e iscala *denantis*» (1726). O solucions sense la dental de la preposició, a partir de la locució adverbial (*d*)*e ananti* (ms. «e ananti»), que contrasta en el mateix registre amb el cast. *e nanti* (ms. «e nanti»): «un comú de porchs que porta per señal de orellas rundinina y bogada *eananti* [...]; y altre de ovellas que per señal té rundinina a una y escala *eananti* a la altre» (1763); «un atto de obejas de trunca ixupada e bogada *enanti*» (1765). També documentem un cas d'*innantis* en registres en cast.: «y la otra bogada *innantis* y algunas de giuale *desegus*» (1722). I les solucions *enanti* 'davant' (amb un cas d'*ennanti*, ms. «en nanti»), amb afèresi de *d*- pròpia del sard, o *denanti* (sense -s final) al costat de la forma *esegus* 'darrere' igualment amb caiguda de la consonant dental: «escala *denanti* a una e iscala *esegus* a la otra» (1765); «iscala *esegus* a una y trunca ixupada a otra» (1768); «rundinina [a una] y bogada *enanti* a la otra; [...] rundinina a una y escala *enanti* a la otra, el otro truncas y pertuntas a ambas y ferida *esegus* a una; y otro de cabras de trunca ixupada a una y bogada *esegus* a la otra» (1768); «de rundininas ambas, ferida *ennanti* a una y juali *esegus* a la otra. [...] de iscala *enanti* a una e trunca e juali *enanti* a la otra» (1768).

Per altra banda, la forma *desegus* (o *esegus*) 'darrere' (ms. «de segus» o «desegus», «e segus») ²⁹ és un sardisme, del log. (i camp.) *segus* ['seγus] 'darrere' (nuor. ['sekus]) < SECUS, generalment precedit de les preposicions *a* o *dae* (*DES*: s. v. *sékus*); en camp. trobem també formes amb pròtesi, com [a'seγus] i [aj'seγus]. ³⁰ Bandinu (1982: 143) recull altres solucions en sard. En alg. mod. (*d*)*esegus* és la part inferior del lòbul de l'orella («la part baixa de l'orella» [la pa_lti ba_la ðe ru're_la]). Vegem-ne algunes lliçons en català aplicades a noms diferents, amb manteniment de la *d*- de la preposició (*desegus*): «un señal de cabras a señal de truncas ambas y ferida *denantis* y ferida *desegus*; y n'i corri algunas a truncas ambas y feridas *desegus* y tres o quatre a pertuntas» (1665); «una bístia de mola femella a señal de una orella truncas y a la altra rundinina y bogada *desegus*» (1696); «un comú de cabras pròprias de don Alonso Satta que tenen per señal trunca y escala *esegus*» (1763). També s'ha vist en registres en cast. del XVIII la forma *esegus* 'darrere' al costat de solucions *enanti* 'davant' (o *ennanti*), també amb afèresi de *d*-, o *denanti* (sense -s). Finalment, tant en registres en català com en castellà trobem alternativament solucions adaptades a sengles sistemes lèxics i morfològics (en català, però, no

29. En registres en cast.: «e segus», «esegus», que deriven de la caiguda de la consonant dental de la prep. en posició intervocàlica per fonètica sintàctica: -V (*d*)*e segus* (Pittau, 1991: 54; Corda, 1994: 178). *ALDC* (VI, 353 [il·lustració 2070]) reporta la solució ortogràfica *de segos*.

30. A Esterzili, en lloc de *asègus* s'usa *avàttu*: *giuàli avàttu* i *bogàda 'e prana de avàttu* (Pilia, 1986: 140-141), que deu derivar de *fattu* 'darrere', amb pròtesi de *a*- i sonorització de /f/- en posició intervocàlica.

s'han acabat incorporant a l'alg. modern, cosa que reforça la lexicalització d'aquestes estructures onomasiològiques exògenes).

En català, observem *davant* i *darrere* en una única lliçió: «un señal de ovelas de don Gaví Deliperi de señal de orellas escala *devant* y escala *derrera*» (1726). I en castellà, llegim les formes *delante* i *detrás*, respectivament, molt més rendibles (que reflecteixen una resistència a la lexicalització de formes sardes), sistemàtiques en els registres del XIX: «que por señal de orejas llevan trunca axiuta una y bogada *delante* la otra» (1727); «un señal de obejas [...] que llevan por señal de oreja trunca ixupada a una y juali de *delante* a la otra; más otro señal de obejas que llevan trunca ixupada a una y bogada *detrás* a la otra» (1764); «un acto de cabras de señal de orejas rundinina a una y bogada *detrás* e giuali *de delante* a la otra» (1806).

Finalment, trobem molt esporàdicament la locució adverbial *de solis*, potser per a 'únicament', en dos documents de 1768, en log. usada per a 'espontàniament' (*DSIPL*: s. v. *solis*, *de -*), al costat de l'adv. (i adj.) *solis* 'independentment' (i 'independent'), i que no registro en alg. mod.: «Más un atto de cabras *de solis* de seño rundininas ambas, ferida de delante a una y juali *detrás* a la otra» (1768); «un atto de cabras de truncas ixupadas a ambas *de solis*» (1768).

Analitzo a continuació els noms documentats en registres de bestiar viu redactats inicialment en català (a cavall del darrer terç del XVII i el primer del XVIII) i després en castellà (entre el segon terç del XVIII i el primer del XIX), amb algun cas esporàdic en italià al primer terç del XIX:

2.1. BOGADA

Mentre *trunca* és una escapçada neta verticalment a l'extrem de l'orella; *bogada* ho és horitzontalment, des de la punta fins a mitja orella, a la part del davant (*denantis*) o obliquament a la part del darrere (*desegus*), on (*de*) *nanti(s)* és la part superior del lòbul de l'orella a prop dels ulls («la part alta de l'orella» [la pa_lt̪ a_lta ðe ru're_la]) i (*de*) *segus* la part inferior («la part baixa de l'orella» [la pa_lt̪i ba_la ðe ru're_la]). Cf., en log., «segno del bestiame consistente nell'asportazione della punta dell'orecchio con taglio sgrembo – *bogada de nanti, de segus* (a seconda che il taglio traverso sia diretto verso l'esterno o verso l'interno del padiglione auricolare)» (*DSIPL*: s. v. *bogada*, 3). Cf. *bokáda prána* a Wagner (1996: 218-219), que considera la marca “un taglio obliquo nelle due orecchie”, a la part de darrere, com *bogada plana de asegu*s de Bandinu (1982: 143), que contraposa a *bogada plana de anante* (per a un tall absolutament horitzontal a la part de davant). Veg. Annex, imatges 4-5.

Per a Wagner (1996: 219), de [bo'kaða], a partir de nuor. *bokare* [bo'kare], log. [bo'ɣare] 'treure' i 'cavar' < ll. VOCARE per VACARE (*DES*: s. v. *bokare*, 2). Cf. log. sept. [bo'ɣera] 'extracció (del suro, etc.)' (*DES*: s. v. *bokare*, 2). En alg. mod. [bo ɣaða e 'zeɣus] (o [bo ɣaðe 'zeɣus]) i [bo ɣaða e 'naɲti] (o [bo ɣaðe "naɲti]), sense rotacisme de la /d/ intervocàlica i amb la sonorització de la sibilant inicial /s/- d'obertura sil·làbica de *segus* per fonosintaxi (posició intervocàlica), com les obstruents /p/-, /t/-, /k/- i /f/- en aquesta posició (Wagner, 1984: 117-118, 154-155 i 174-175; Pittau, 1991: 33 i 53; Corda, 1994: 164-166).

Notem casos en català al darrer terç del xvii: «las cabras y [...] una sacaya de señal a orella trunca una y l'altra *bogada denantis*» (1675); «una bístia de mola femella a señal de una orella truncas y a la altra rundinina y *bogada desegus*» (1696). I també del xviii, amb la locució adverbial (*d)e ananti*: «un comú de porchs que porta per señal de orellas rundinina y *bogada eananti*» (1763). Notem la combinació força freqüent dels senyals *bogada* i *ferida* en una mateixa orella, com apunta la relació: «un comú de cabras y tres señals petits de porchs: hu de iscala desegus, altre *de bogada denantis y feridas*, y altre de truncas ambas» (1720).

En els registres en castellà, a més de la forma generalitzada *bogada*, trobem una lliçó amb la realització [o'ʎaða], amb afèresi de la /b/ usual en sard en posició intervocàlica per fonètica sintàctica (Wagner, 1984: 166-168; Pittau, 1991: 55-56; Corda, 1994: 166-167): «y otro seño de cabras de Marcos Antonio Piras *de ogada esegus* a una y a la otra trunca ixupada» (1765).

2.2. CARPIDA

Només trobo aquesta denominació en un registre de bestiar viu redactat en castellà, concretament del període 1780-1782, per bé que la relació original fou redactada a Bonorva el setembre de 1780 i sis mesos després registrada a l'Alguer: «un acto de vacas rudis de seño trunca a una, *carpida* y bogada de delante a la otra» (1780); «un común de vacas que tenía en la villa de Bonorva proprias suyas, y las tiene condusidas en ésta, quales son de seño de orejas trunca a una, *carpida* y bogada de delante a la otra» (1781).

El mot deriva del log. f. *carpida* 'ferida' [kar'piða] o, amb metàtesi, [kra'piða], a partir del verb *carpire* 'ferir, tallar' (DES: s. v. *karpire*; DS IPL: s. v. *carpida*), la qual cosa abona una sinonímia entre *ferida* i *carpida*. No trobem aquest mot en alg. mod. Cf., a Esterzili, la variant fonètica *craftida*: «taglio dal centro dell'orecchia verso l'alto, con spacco centrale, spesso accoppiato e complicato con l'aggiunta di *Spissàda* (*Spissada e craftida*)»³¹ (Pilia, 1986: 142). En aquest sentit, a la nostra única lliçó trobem *carpida* combinat amb *bogada denantis* en una mateixa orella i, de fet, la combinació dels senyals *bogada* i *ferida* en un mateix lòbul és força habitual (veg. Annex, imatges 4-5).

2.3. EIXUTA

Correspon a un tall net vertical, precedit de l'adj. *trunca* (generalment en pl.), que afecta l'extrem de l'orella, un terç a tot estirar (cf. *trúncas asúttas* a Wagner, 1996: 218; i Annex, imatge 4). Vegeu-ne diverses variants graficofonètiques en registres redactats en català: «dos señals de ovellas [...], que portan per señal de orellas una señal truncas isupadas ferida desegus y ferida denantis, y lo altre señal truncas axiutas» (1720); «altre [comú] de cabras que en las orellas porta truncas assuttas» (1763); «un bou aspanu ventri-y-coyalvu de truncas asciutas» (1820). La lliçó «asciutas» (1820), amb interferència

31. Per a 'trunca i ferida denantis'.

graficofonètica de l'it., remet a [a'ʃutas], com també la més habitual al XVIII «axiutas» (1720), que contrasten amb «assuttas» (1763), esporàdica, d'on resultaria una realització [a'ʃutas], com la del log. *assúttu* 'eixuta, seca' (*DSIPL*: s. v. *assuttu*).

També en castellà trobem la forma *axiutas*, sense cap modificació ni adaptació fonètica: «*truncas axiutas a todas dos orejas*» (1723); «un atto de vacas [...] de seño *truncas axiutas*»; «un atto de cabras de *trunca axiuta* a ambas y uno de cochinos de *trunca axiuta* a ambas»; «un atto de cabras de *truncas axiutas*»; «Otro seño de cabras de *truncas axiutas* y juali detrás a ambas» (1768). Notem, també, la lliçó «axuta» en registres en cast., que abona la realització amb [ʃ]: «de *trunca axuta* a ambas» (1763); «*llevan trunca axuta ambas*» (1765). I també, només amb adaptació ortogràfica, en un document en italià: «*trunca asciuta a una e trunca giuali davanti all'altra*» (1813).

En log. *assuttu* i *ascittu* 'eixut, sec' remetent a les realitzacions [a's:uttu] i [a'ʃuttu] (i camp.), respectivament (*DSIPL*: a. v.), que Wagner fa derivar de l'italià, enfront de les solucions sardes genuïnes *sikku* ['sikku] i *árridu* ['ariðu] (*DES*: s. v. *asúttu*), variació fonètica que, com hem vist, també reflecteixen els nostres documents en català (i en castellà): «axiutas» (1720) i «assuttas» (1763). Tanmateix, podria tractar-se d'un mot de procedència catalana, també. No trobem aquest nom en alg. mod. referit al camp lexicosemàntic dels senyals d'orelles del bestiar; només *eixut* per a 'eixugat' i 'magre' (*DCA*: s. v. *eixut*).

Convé notar que el senyal, d'acord amb la forma assignada a *trúncas asúttas* a Wagner (1996: 218), equival al cors *mòzzu* «sectionné au premier tiers», si bé en sard *muzzada* o *muzza* és un tall oblic o d'esbiaix de mitja orella (Bandinu, 1982: 143), com el cors *scultillatu* «sectionné en biais d'un coup de couteau» (*DCF*: s. v. *sègnu*). Veg. Annex, imatges 4-6.

2.4. ESCALA (O ISCALA)

Corresponen a escapçades a les puntes de les orelles amb talls de 90 graus (d'aquí el nom *iscalà* 'escala'), adés a la part posterior (*iscalà desegus*), adés a l'anterior (*iscalà denantis*), o simplement a la part central, d'acord amb els diversos senyals que reporten Wagner (1996: 218-219) i Bandinu (1982: 143). Veg. Annex, imatges 4-5.

Del log. [is'kala], camp. ['skala] < SCALA (*DES*: s. v. *iskála*). En aquest sentit, Wagner reporta el nuor. *iskálar faddías* [is,kaɫar faɫ'djas] (literalment, 'escales fallides', a partir del verb *faddire* < *FALLIRE), «taglio irregolare nelle orecchie del bestiame» (*DES*: s. v. *faddire*) o, millor, «un'incisione ad angolo retto nella parte superiore di un orecchio ed una nella parte inferiore dell'altro» (Wagner, 1996: 218); és a dir: una combinació d'*iscalà desegus* en una orella i *iscalà denantis* a l'altra. Wagner (1996: 219) també registra *iskála e innánti* en combinació amb altres senyals (veg. Annex, imatge 4).

Els nostres documents en català reporten generalment la solució adaptada fonològicament *escala*,³² mentre que en castellà trobem el sardisme *iscalà* intacte en alternança

32. Notem també el manlleu adaptat alg. [aska'rudʒa], del log. sept. *iskála de úa* (literalment, 'escala de raïm') i log. *iskalúdzá* (*DES*: s. v. *iskála*) per a 'bagot que resta al cep després de la verema' (Bosch, 1999a: 159-160).

amb *escala* (observem que si el mot és precedit de la conjunció sarda *e* o de la preposició *de*, apareix *iscalà* en els nostres documents).

Ja les primeres relacions en català, del darrer terç del XVII, duen *escala*: «rundunina una orella y l'altra *escala* denantis» (1675); «de señal de orellas *escala* devant y *escala* darrera» (1726); «rundinina a una y *escala* eananti a la altre» (1763); «trunca y *escala* esegus» (1763). Notem, però, en cat., *iscalà*, precedit de la conjunció *y* i també de la conjunció sarda *e*: «las vacas *iscalà* denantis a una y *iscalà* desegus a l'altra» (1720); «altra quedda que porta trunca e *iscalà* denantis; y un comú de porchs del mateix trunca e *iscalà* denantis» (1726). En canvi, amb el mot precedit de la preposició *de* només trobem en cat. *iscalà*, que contrasta amb casos en cast. *de escala*: «de truncas e *iscalà* desegus; [...] de *iscalà* desegus» (1720) enfront de «*de escala* delante todas dos orejas» (1722).

En alg. mod. registrem [as̺kala e 'zeyus] i [as̺kala e 'naŋti] (*ALDC/ALG*: s. v. 1327; *ALDC*: VI, s. v. 1329), tot i que per a 'escala' tenim la realització [as̺kara] (amb rotacisme de -/l/-), també en la toponímia local: *escala del Cabirol*, l'*Escaleta* [l aska'reta] (Caria, 1993: 91); cf. també [l̺skala e'zeyus] i [l̺skala e'naŋti] (Antoni Martinelli, informador), que s'adiu més amb la realització del camp. De fet, tractant-se d'una forma lexicalitzada, no s'aplica en alg. mod. el rotacisme que caracteritza el seu sistema fonològic.

Notem, en castellà, les dues solucions en documents de la segona meitat del XVIII, fins i tot en una mateixa relació o en un mateix registre: «trunca *isupada* a una y *escala* delante la otra» (1727); «de señal de orejas *escala* denanti a una e *iscalà* esegus a la otra» (1765); «trunca *ixupada* una y *escala* detrás a la otra» (1765); «de *iscalà* enanti a una e trunca e juali enanti a la otra» (1768); «rundinina a una y *escala* enanti a la otra» (1768); «de seño de orejas *iscalà* delante y ferida detrás a una y bogada desegus a la otra» (1783); «trunca *isupada* a una y *escala* delante a la otra» (1783).

2.5. FERIDA

Correspon a un tall net d'esbiaix, des d'un extrem de la part posterior de l'orella (*ferida desegus*) o anterior (*ferida denantis*) cap endins; mentre que l'adj. *isupada* respon a un tall horitzontal, que ja trobem el 1665: «un señal de cabras a señal de truncas ambas y ferida denantis y *ferida desegus*; y n'i corri algunas a truncas ambas y *feridas desegus* y tres o quatre a pertuntas».

Podria tractar-se d'un catalanisme, per tal com el participi de *fèrrere* (log.) o *fèrriri* (camp.) 'ferir' és log. i camp. *fèrtu* (*DES*: s. v. *fèrrere*, 2).³³ Aplicat també a senyals d'orelles, cf. l'anàleg cors *fèssu* (o *sfittatu*), «fendu par le milieu dans le sens de la longueur» (*DCF*: s. v. *sègnu*), que s'adiu amb el sardisme *isupada* (veg. Annex, imatge 6). En alg. mod. trobem [fe,riða e'zeyus] i [fe,riða e'nanti], malgrat l'adj. *ferida* [fa'rira], amb rotacisme de -/d/- (Bosch, 2002: 110). Novament, com veïem per a *escala*, tractant-se d'una forma lexicalitzada tampoc no s'aplica en alg. mod. el rotacisme que caracteritza el seu sistema fonològic.

33. Cf. camp. *feridòri* [feri'dòri] 'esparver'.

No recull aquest mot Wagner (1996: 218-219). Sí, en canvi, Bandinu (1982: 143), que considera sinònims *suppada* i *ferida* per a 'isupada' (veg. Annex, imatge 5); tanmateix, per a 'ferida desegus' i 'ferida denantis' reporta, respectivament, *naidi* (o *pindina*) *desegus* i *naidi* (o *pindina*) *adenante*. La forma amb metàtesi *náidi* (com *nádyas* que reporta Wagner, 1996 [veg. Annex, imatge 4]), remet al log. [¹naðiʎa] i camp. [¹naðja] 'natja' < NATICA (DES: s. v. *nátika*); mentre que *pindína* deu ser variant del log. sept. *pendína* 'arracada, penjoll' (cf. cors *pendínu* 'íd.' i camp. *pendòni* 'penjoll de fruita; bagot'), amb formació metonímica, derivat del log. *pèndere* i camp. *pèndiri* 'penjar' (DES: s. v. *pèndere*).

Vegem-ne alguns exemples en català: «altre [comú] de bogada denantis y *feridas*» (1720); «truncas ambas, a una isupada y *ferida desegus* a l'altra» (1720); «trunca isupada a una y *ferida desegus* a la altra» (1723). També trobem el mot en registres en castellà sense adaptació del mot *ferida*, si bé amb l'adverbi *denantis* traduït: «truncas pertuntas y *ferida de delante* a ambas a dos» (1766), que contrasta amb la lliçó «truncas y pertuntas a ambas y *ferida esegus* a una» (1768).

2.6. FULLA DE FIGA

Registrem la solució *fulla de figa*, tant en català com en castellà (*hoja de higuera*): «un comú de cabras de don Gaví Deliperi de señal de orellas *fulla de figa* y altra quedda que porta trunca e iscala denantis; y un comú de porchs del mateix trunca e iscala denantis» (1726); «otra señal [...] que llevan por señal de orejas *una oja de higuera* ambas» (1727). En un registre de bestiar viu redactat en cast. de 1792 trobem la solució redactada en sard, que evidencia que la incisió pot derivar de la manipulació o *reducció* del senyal *rundinina* (potser amb un o dos talls més, fins a dibuixar el relleu de la fulla de la figuera):³⁴ «treynya y dos bulus vacunos que llevan por señal de orejas *rundininas* ambas, *las que reduce a la señal de orejas foza de figu* ad ambas» (1792).

En aquest sentit, les incisions d'aquest senyal es poden identificar amb el camp. *nàiris* *trevèssas* e *orrundulinas* que trobem a l'inventari d'Esterzili, classificat com a «molto raro» (Pilia, 1986: 142), resultat de la combinació dels senyals *orrundulina* e *nàiri anánti* (per a 'rundunina i ferida denantis') a l'orella dreta i *orrundulina* e *nàiri avàttu* (per a 'rundunina i ferida desegus') a l'orella esquerra, que certament dibuixa una mena de fulla de figuera en ambdues orelles (en aquest cas, de manera invertida o asimètrica).

Convé remarcar, a més, que aquest és l'únic cas de nom del corpus dels senyals d'orelles que trobem traduït o adaptat a sengles llengües dels registres (en cat. i en cast.), a partir de la forma original *foza de figu*, també documentada, més tardanament.

La solució *foza de figu*, amb interferència graficofonètica de l'italià, remet al log. [¹fɔdza e 'viʎu] (per caiguda de la /d/ de la prep. i sonorització de /f/ per fonosintaxi):³⁵ a partir de *fòdza* [¹fɔdza] 'fulla' < FOLIA (DES: s. v. *fòdza*); amb log. (*de*) *figu* [¹fiʎu] 'de

34. Cf. cors *mòzzu e duie fètte* i *mòzzu e tre fètte*, «sectionné et fendu 2 fois» (DCF: s. v. *sègnu*). Veg. Annex, imatge 6.

35. Wagner (1984: 154-155); Pittau (1991: 53) i Corda (1994: 166).

figuera', tenint en compte que la denominació de l'arbre fruïter en sard remet a una solució morfològicament analítica, log. *árbore* o *árbure de figu* 'figuera' (VIS: s. v. *fico*), també compartida pel sass., amb *àiburu di figa* (VDS: s. v. *fico*).³⁶ Això explica que el registre en cast. tradueixi per *hoja de higuera*. Convé recordar que documentem *arbre de figa* en *Registres de danys* de la *Barracelleria* algueresa des de 1683 (Bosch, 2008: 787 i 790), també present en la toponímia local, amb noms com *nurag de la Figa* (al costat de *nurag de la Figuera*).³⁷

2.7. ÍNNIDA

Correspon a una orella polida, sense senyals, «que no hi ha ningun senyal a l'orella» (Antoni Martinelli). En els nostres registres trobem el sardisme i altres solucions analítiques genuïnes, com ara *sens ningun senyal*: «tres bístias de mola, [...] altra famella *sens ningun señal*» (1696); enfront de: «dos bístias masclas, una a señal de orelas truncas y la altra ínnida» (1696). També Pilia (1986: 140) registra a Esterzili «l'orecchia sinistra è *ínnida*, cioè senza segno alcuno».

En registres de bestiar viu redactats en cast. llegim també *ínnida*, si bé hi ha una llició amb *pertunta ínnida* per a 'amb l'orella foradada però sense talls ni incisions': «*trunca a una* y *pertunta ínnida a la otra*» (1794); «*trunca a una* y *ínnida a la otra*» (1806).

El log. i camp. *ínnida* ['inniða] 'verge, intacte; esp. dit d'un camp en el qual no hi ha accedit a pasturar el bestiar' (cf. cat. *nedo* o *nèdol*: «Herbatge de pastura abundant i net, no trepitjat del bestiar, que es dona a pasturar a petites porcions i és la millor pastura per a ovelles de cria» [DCVB: s. v. *nedo*], accepció que ja cita Wagner a partir d'Aguiló); també 'per a bardissa sense tallar o d'un arbre sense podar' (DES: s. v. *nítu*; DSIPL: s. v. *ínnidu*). Aplicat també a l'orella d'un animal 'sense senyals, sense talls' (DES: s. v. *nítu*; ALDC/ALG: s. v. 1327; ALDC: VI, s. v. 1329). Tanmateix, en alg. mod. trobem la realització amb rotacisme ['inira] o ['innira] (ALDC/ALG: s. v. 1357; ALDC: VI, s. v. 1329; Antoni Martinelli), per tant, amb el canvi -/d/- > -[r]-, adaptació fonètica que no trobem en els altres mots del camp lexicosemàntic estudiat.

A partir del ll. NITĪDUS, que ha donat log. i camp. *nidu* ['niðu] 'polit, càndid, llis' i metafòricament *ínnidu* ['inniðu] 'verge, intacte', nuor. *nitu* ['nitu] i *ínnitu* ['innitu], respectivament; i també en gal. (DES: s. v. *nítu*). Bandinu (1982: 143) reporta una forma amb *b-* (*binnida*), que no apareix als nostres registres ni a DES (veg. Annex, imatge 5). Podria tractar-se d'un element epentètic a tall de pròtesi, força habitual en sard (Wagner, 1984: 141); cf. *pera ula* > *pera bula* 'varietat de pera', a partir de *gula* 'gola', amb pèrdua de /g/- per fonosintaxi (Bosch, 1999a: 105); cf. *basoni* (1807) 'vigilant o pastor de cavalls', adaptació del log. *basòne* [ba'zòne] o [a'zòne] (camp. [ba'zòni]) < AGASONE (DES: s. v. *agasone*).

Wagner (1996: 218-219) reporta el mot precedit de l'apel·latiu *pertúntas* (*pertúntas ínnidas* [per,tuntas 'inniðas]) o del substantiu *nádyas* (*nádyas ínnidas* [naðjas 'inniðas])

36. Veg., també, Pittau (1991: 73) i Corda (1994: 23).

37. Bosch (2008: 791) i Caria (1993: 99).

indicant 'que no té cap part exterior escapçada' més enllà de la perforació central (*per-tuntas*) o del tall horitzontal (*nádyas*), que correspon a la forma *ferida* de Bandinu (1982: 143), d'acord amb les imatges 4 i 5 de l'Annex. Ja hem vist que aquesta accepció també apareix als nostres registres en castellà: «trunca a una y *pertunta ínnida* a la otra» (1794).

2.8. ISTRATSADA

Notem una lliçó esporàdica amb l'adj. *istrazzada*, que sembla equivaler a 'trunca i *pertunta isupada*': «un acto de obejas [...] y los deja al mismo señal de orejas a *trunca* y *pertunta isupada*, o se[*a*] *istrazzada*, [*a una*], e trunca e guali de delante a la otra» (1794).

Del log. [istrit'ʦare] 'destrenar', derivat del log. *trizza* ['trittsa] 'trena' (< it. *trec-cia*), si bé *DES* (s. v. *tríttsa*) no en recull aquesta accepció referida als senyals d'orelles del bestiar; de fet, és una combinació de senyals que no trobem catalogada a Bandinu (1982: 143) ni a Wagner (1996: 218-219), com podem comprovar a les imatges 4 i 5 de l'Annex. Notem que la solució adaptada en cast. respon a una assimilació vocàlica (cf. l'alternança en log. dels derivats verbals [inrit'ʦire] i [intret'ʦire] 'ocórrer dins'). En alg. mod. no trobo el mot per als senyals d'orelles del bestiar, si bé l'informador Antoni Martinelli apunta que una *orella estraxada* [astra'tʃara] fóra per a 'orella malmesa', per una *mossigada de cutxo* [musi,ɣara ðe 'kutʃu] 'mossegada de gos' o per un *raspisoni de ru* [raspi,zoni ðe 'ru] ('esgarrinxada d'esbarzer').

2.9. ISUPADA (O IXUPADA)

Correspon a un tall net horitzontal, de l'extrem de l'orella cap endins (a diferència de *ferida*, amb tall esbiaixat cap al centre, des de la part anterior —o alta— o posterior —o baixa— de l'orella). Cf. Wagner (1996: 218-219), que reporta *trúnka e šupáda*, que combina ambdós senyals (veg. Annex, imatge 4), solució que també trobem en els nostres registres: «una señal de vacas ab señal de orellas *truncas* ambas, a una *isupada* y ferida desegus a l'altra» (1720). Hi observem la diferenciació explícita entre *isupada* i *ferida*.

Ja trobem el mot en els registres del darrer terç del xvii: «a [un]a orella trunca y a la altra *isupada*» (1696). I també amb la solució sibilant alveolar en els registres del xviii: «truncas ambas, a una *isupada* y ferida desegus a l'altra» (1720); «dos señales de ovellas y una de porchs, que pòrtan per señal de orellas una señal *truncas isupadas* ferida desegus y ferida denantis, y lo altre señal *truncas axiutas*» (1720). I també en els registres en castellà, amb alternança de solucions gràfiques per a [ʃ] (*ixupada* o *ixiupadas*) o [s] (*isupada*): «*trunca ixupada* a una y juali de delante a la otra; [...] *trunca ixupada* a una y bogada detrás a la otra» (1764), «un atto de cabras de *truncas axiutas*; otro de vacas de escala esegus a una y *trunca ixupada* a otra» (1768) i «truncas *ixiupadas a ambas de solis*» (1768) enfront de «*trunca isupada* a una y escala de delante a la otra» (1763), «*trunca isupada* a una y trunca e juali esegus a la otra» (1768) i «escala detrás a una y *trunca isupada* e guali de delante y ferida detrás a la otra» (1800).

En alg. mod. trobem [izu'paða], amb sibilant alveolar sonora (*ALDC/ALG*: s. v. 1327; *ALDC*: VI, s. v. 1329; Antoni Martinelli). Del log. [iʃop'pare], camp. [ʃop'pai] 'esclatar, rebentar', segons *DES* (s. v. *iskoppiare*) de l'italià antic *schioappare*. Cf. cors *sciuppà* [ʃup'pa] (veg. Annex, imatge 6). Wagner (1996: 218-219) recull el sinònim *nádyas* (a part de la solució composta *trúnka e šupáda*): *nádyas innidas* [naðjas 'inniðas], literalment i metonímicament 'natges intactes' (veg. Annex, imatge 4). Del log. [naðiya], camp. [naðja] (nuor. [natika]) 'natja' < NATICA (*DES*: s. v. *nátika*). Veg. Annex, imatges 4-5.

2.10. JUALE (O JUALI)

Incisió en forma de semicercle al centre de la part inferior de l'orella, que recorda la forma de l'arc del jou dels bous (cf. metafòricament nuor. *yubále* [ju'βale] 'un quart de la nou' [*DES*: s. v. *yúgu*]), «a forma de mezzaluna, sia sulla parte anteriore (*giuàli anànti*) o su quella posteriore (*giuàli avàttu*) o anche su entrambe le orecchie davanti o posteriormente o incrociando i tagli (*Giuàlis trevèssus*)» (Pilia, 1986: 141).

Aquest senyal és compatible amb altres incisions en una mateixa orella de l'animal, com demostren els nostres documents; en aquest sentit, també Wagner (1996: 218-219) en reporta diverses combinacions: *trúnka e dzubále*, *rundinína e dzubále* (veg. Annex, imatge 4).

Troblem formes amb *-e* i *-i*, amb preferència d'aquesta en català, que coincideix amb la forma campidanesa (i sasseresesa, i també del log. sept.), per tal com tenim: nuor. *yuvále* [ju'vale], log. *juale* [dʒu'ale] i camp. *juali* [dʒu'ali] 'jou' < IUGALIS (*DES*: s. v. *yúgu*),³⁸ a més del sass. *juari* o *jubari* (*VDS*: s. v. *giubàri*; *VISAM*: s. v. *giogo*). Malgrat l'alg. mod. *juali* [dʒu'ari] per a 'jou', la realització d'aquest nom de senyal d'orelles és [dʒu'ale], per lexicalització, sense rotacisme de *-l/-* i amb terminació *-e*, d'acord amb la realització del log. (i, doncs, [dʒu,ale: 'zeyus] i [dʒu,ale: 'nanti]). Cf., per a 'jou', les lliçons *Registres de danys* de la *Barracelleria* «*juali*» (1699) i «*giuali*» (1706) a Bosch (2008: 695).

Contrasten, per exemple, les lliçons amb *-e* (*juale* o *giuale*) i amb *-i* (*juali*): «*juale* desegus» (1697), «*juali* denantis» (1720), «*giuale* desegus» (1722) i «*juale* desegus» (1722). Amb tot, sembla clara la tendència en alguerès a adoptar la solució amb *-i*, com apunta una lliçó de 1820: «de trucas pertuntas y *giuali* de darrera a una» (1820). En cast., trobem la mateixa alternança: «*giuale* desegus» (1722), «*juale* de delante» (1765) enfront de «*giuali* detrás» (1727); «*juali* de delante» (1764) i «*giuali* de delante» (1806); i, en un mateix registre de 1783, però de mà autògrafa diversa, contrasten les solucions «*bogada* desegus y *giuale* delante a ambas» i «*trunca* y *giuali* desegus y rondenina l'otra».

I també trobem en un registre en cast. *juali* com a substantiu per a 'bocí d'orella escapçat (com el del senyal del mateix nom)' produït per una mossegada de gos: «y hay un mayali que lleva un *giuali* ocasionado de perro» (1795). Finalment, l'única lliçó docu-

38. *juu* [dʒu] < IUGUS és 'coble de bous' i 'terreny llaurat' tant en sard com en alguerès (Bosch, 2012: 46-47).

mentada en italià, de 1813, respon a la solució amb *-i*: «un giogo di buoi [...] di segno d'orecchie ambi trunca asciuta a una e trunca *giuali* davanti all'altra».

En aquest sentit, ja vaig fer notar que «és habitual l'adaptació en *-i* de manlleus paroxítons del sard log. acabats en *-one* [...]. I també amb els acabats en *-ile* i *-ale*» (Bosch, 2009: 262-263). Cf. en els nostres registres *basoni* (1807) 'vigilant o pastor de cavalls', adaptació del log. *basòne* [ba'zòne] o [a'zòne] (camp. [ba'zòni]) < AGASONE (DES: s. v. *agasona*), que respon a la realització de l'alguerès.

Per altra banda, Wagner (1996: 219) reporta log. *dzubále* [d̥zu'βale] i Bandinu (1982: 143) recull *zuale*, que s'adiuen amb una realització inicial africada alveolar sonora (que no recull DES: s. v. *yúgu*), que alterna amb la solució prepalatal amb [d̥ʒ] (veg. Annex, imatges 4-5). Novament ací els nostres documents (i l'alguerès modern) ens acosten a una realització campidanesa i sasseresca (també del log. sept.), com s'ha tractat a Bosch (2011a: 65-66) i Bosch (2009: 262) per a l'adaptació en alguerès dels sardismes amb el resultat fonològic dels grups consonàntics llatins -GNI-, -DĪ- i -RĪ- o amb sufixos -ARIŪ i -TORIŪ. Cf. la solució «yuali» (1763 i 1795) en castellà, que reforça la realització palatal amb [d̥ʒ] de l'alguerès, que s'adiu amb les solucions amb *j-* i amb *gi-* que hem vist.

Cf. en els nostres registres *oquisorju* 'porcell de pocs mesos' (veg. *supra* n. 17), ms. «oquisorgiu» (1722), que remet a una realització amb [d̥ʒ] i no pas amb [d̥ʒ], d'acord amb el log. [okki'zord̥ʒu] i camp. [ot̥ʃ t̥ʃi'zord̥ʒu], evolució diversa del grup llatí -RIŪ < OCCISORIVS (DES: s. v. *okkisor̥d̥ʒu*). Notem tres lliçons en cast., de començament del XIX, amb el f. *oquisorgia*, que també abonen la realització amb [d̥ʒ]: «11 *oquisorgias* de seño de orejas truncas ad ambas, y esta misma señal hará a sus crías de dichas *oquisorgias*» (1805).

2.11. MUTXA

Correspon a un tall oblic o d'esbiaix que afecta mitja orella, d'acord amb el sard *muz-zada* o *muzza* (Bandinu 1982: 143; i Annex, imatge 5). Cf. cors *mòzzu* "sectionné au premier tiers", amb la mateixa etimologia però accepció diferent; i *scullillatu* "sectionné en biais d'un coup de couteau" (DCF: s. v. *sègnu*; i Annex, imatge 6). Amb [u] tònica, que deriva del log. [ˈmuffsu] 'tallat, escapçat' i [mut̥ʃsare] 'tallar, escapçar' (DES: s. v. *mútsu*, 1). Cf., en els *Registres de danys*, els adjectius compostos «corrimutzu» (1778) 'amb les banyes tallades o escapçades', «coimutzu» (1768) 'amb la cua tallada' o «origimuzzu» (1783) 'amb les orelles tallades o escapçades' aplicats al bestiar (Bosch, 2011b: 54). Trobem la lliçó en els nostres registres en català ja a la fi del XVII: «una bístia mascla ab signal de orelles muchas» (1696).

Però també trobàvem el sardisme *mutxes* en els *Registres de danys* dels segles XVII i XVIII (i altres derivats genuïns: *esmotxades* o, sense prefix, *motxades*) aplicat al dany de brocades (Bosch, 2008: 816): «brocadas *asmuchiadas* (de quatre la una)» (1778); «norantados brocadas *muchadas* y quaranta-sinch a mortu» (1743); «dos-sentas sixanta brocadas *muchadas* y vint-y-tres brocadas a mortu de la viña de Ungias» (1743). Avui són solucions ben vives en alg. mod., com ara f. *esmotxada*, «tallada lleugera d'una planta, d'una bardissa» (DCA: s. v. *esmotxada*) i adj. *esmotxat* 'tallat lleugerament' —que també po-

den explicar la variant *motxada*, sense prefix—; a més del sardisme *mutxa*, per a «tallat; que hi manca calque bocí» (*DCA*: s. v. *mutxo*; Bosch, 2008: 817; Bosch, 2012: 146). Antoni Martinelli, un dels nostres informadors, apunta que una *orella mutxa* [u₁reʎa 'mutʃa] és «tallada pròpio, per la meitat; que l'animal té les orelles *mutxades* [mu₁tʃaras]»; cf. «les ovelles són totes *esmutxades* [azmu₁tʃaras], totes porten senyals».³⁹

2.12. PERTUNTA

Correspon a un forat a la part central de l'orella. Ben viu en alg. mod., amb realització [per'tuŋta], «amb un forat a l'orella, que se feva amb un trepanador [trapanar'o], per cosa amb un rasor anava mal, eixiva un forat llarg ['ample']» (Antoni Martinelli), «marchio che si fa al bestiame consistente nella perforazione di un disco circolare al centro dell'orecchio» (*DSIPL*: s. v. *pertunta*). Veg. Annex, imatges 4-6.

Del log. *pertúngere* [per'tuŋdzere], camp. *pertúngiri* [per'tuŋdziri] 'foradar' < PER-TUNDÈRE, participi *pertuntu -a* [per'tuntu] (camp. i log.) 'foradat'; cf. m. *pertúntu* log. sept. 'tros perforat del teler' (*DES*: s. v. *pertúngere*).⁴⁰ Bandinu (1982: 143) recull la variant *peltunta* (veg. Annex, imatge 5), amb lateralització de la *r* travada a [l] característica d'algunes àrees del sard, especialment el log. sept. (Pittau, 1991: 49-50). A l'Alguer, és un fenomen regular i ben documentat (Bosch, 1999: 66, n. 90; Bosch, 2002: 36-37 i 141-142; Bosch, 2009: 267-270), però no ha afectat aquest mot, tenint en compte que es tracta d'un codi onomasiològic sard ben lexicalitzat: «truncas ambas y feridas desegus y tres o quatre a *pertuntas*» (1665); «dos famellas de truncas y *pertuntas* a las orellas» (1696). Aquesta darrera lliçó ja evidencia la denominació combinada *truncas pertuntas*: «*truncas pertuntas* y giuali de darrera a una» (1820). També en els registres en castellà, sense modificació graficofonètica: «truncas y *pertuntas* a ambas» (1768).

Notem en cast. l'ús del mot com a substantiu, amb determinant (*la pertunta*), que també trobem en alg. mod. (*ALDC/ALG*: s. v. 1327; *ALDC*: VI, s. v. 1329): «llevan haún la *pertunta*, por no havérseles podido quitar, porque en este caso sería muy cortada la oreja» (1792: ASCA 859/191, ff. 7r i 7v).

2.13. RUNDININA (O RUNDUNINA)

Correspon a una escapçada en forma de tall de pastís des de l'extrem de l'orella cap endins, que recorda l'ala (o la cua) de l'oreneta; «segno di riconoscimento del bestiame, consistente nell'asportazione della punta dell'orecchio con taglio a cuneo» (*DSIPL*: s. v. *rundinina*). Derivat amb sufix aspectiu a partir del log. *rúndine* (f.) i variants (*rúndina*, *rúnkine*, *grúndine* i, amb pròtesi, *arrúndine*,...) < HIRUNDO, -INE (*DES*: s. v. *rúndine*;

39. Cf. *ovella mútsiga* [u₁veʎa 'mu₁tsiya], «una raça d'ovelles que té les orelles petites, mútsigues» (Antoni Martinelli).

40. Aplicat també a senyals d'orelles, cf. cors *tafunatu* «troué vers le milieu» (*DCF*: s. v. *sègnu*). Veg. Annex, imatge 6.

DSIPL: s. v. *rúndina, rúndine*), que, aplicat al senyal d'orelles del bestiar, en motiva l'ús metafòric.

En alguerès mod., per a 'oreneta' trobem *valginya*, per ús metafòric del mot homònim *verginya* per a 'albergínia' (Caria, 2006: 183-184). En canvi, el mot avui és *rundunina* [ruɲdu'nina] aplicat al senyal d'orelles (Antoni Martinelli; *ALDC/ALG*: s. v. 1327; *ALDC*: VI, s. v. 1329), amb assimilació vocàlica, malgrat el log. *rúndine* i la variant documentada més habitual *rundinina*, que, però, alterna amb *rundunina*.

Els nostres documents reporten, a més de *rundinina*, la forma amb assimilació vocàlica *rundunina*: «*rundunina* una orella» (1675), «*rundinina* y bogada desegus» (1696), «*rundinina* y bogada eananti; [...] *rundinina* a una y escala eananti a la altre» (1763). Els registres en cast., que també duen generalment *rundinina* sense modificació, reporten algun cas esporàdic de *rundunina* o *rondonina* (tal vegada amb pressió de *golondrina*), i també *rondenina*:⁴¹ «*rondonina*» (1722); «*rundunina pertunta*» (1765); «*rundinina*» (1768); «*rondenina*» (1783). Notem la fórmula (*la*) punta de *rundinina* en un registre redactat en cast. de final del XVIII: «un acto de obejas [...], y las ha redusidas todas a señal de orejas *rundinina* y ferida de delante a una y *rundinina* y ferida detrás a la otra (y ay también muchas d-éstas que les manca *la punta de rundinina*)» (1799).

En definitiva, la major freqüència de *rundinina* respecte de *rundunina* als nostres registres —ambdues formes documentades al XVII— s'adiu amb el log. *rundinina* (Wagner, 1996: 218; Bandinu, 1982: 143; i Annex, imatges, 4-5), per bé que en alg. mod. s'ha acabat imposant *rundunina* (amb assimilació vocàlica).

2.14. TRUNCA

Correspon a un tall vertical a l'extrem de l'orella i, per tant, escapçant-ne la punta, un terç d'orella a tot estirar (cf. *mutxa*, amb una escapçada més significativa, de mitja orella). En alg. mod., *trunca* ['truɲka], del verb *truncar* 'tallar'.

L'accepció no apareix al *DES*, tret del log. i camp. *trínku* 'tall', manllevat del cat. *trenc*. En canvi, Wagner (1996: 218-219), en combinació amb altres adjectius, recull: *trúnkas asúttas*, *trúnka e pertúnta*, *rundinína e trúnka*, *trúnka e dzubále*, *trúnka e šupáda* (veg. Annex, imatge 4); i també Bandinu (1982: 143): *trunca* o *spizzada*, *truncu zuale adenante*, *truncu zuale a desegus*, *trunca-suppada* (veg. Annex, imatge 5). Cf. *DSIPL* (s. v. *trunca*, *truncas*), «segno che si fa al bestiame asportando la punta dell'orecchio con taglio tronco e orizzontale —*trunca suppada*, tronca tagliata perpendicolarmente; *trunca e bocada si poden trassinnare*, i segni di *trunca* e *bocada* si possono contraffare». En els *Registres de danys* de la *Barracelleria* dels segles XVII i XVIII trobava l'adj. *truncat* aplicat a empelts o brocades (Bosch, 2012: 145-147 i 154), on contrasta «una anfirquidura de

41. No trobem la variant sarda *rundilina* que recull alternativament Bandinu (1982: 143), amb variant camp. *orrundulina* (Pilia, 1996: 142). Tanmateix, cf., en una mateixa relació en cat., *rundulinas* al costat de *rundunina*: «dos señales de vacas, hu de Leonart Andria Sogos, que porta per señal de orellas *rundunina* una y a la altra iscala desegus; y lo altre de Juan Pedru Cadone, que pòrtan per señal de orellas *rundulinas* totas dos» (1723: ASCA 787/50, f. 4r).

l'ayñ passat tallada» (1738) amb «anfirquidura *truncada*» (1743) i «dos brocadas tagliadas y un fondo *troncat*» (1777).

Vegem-ne algunes lliçons dels nostres registres: «un señal de cabras a señal de *truncas ambas* y ferida denantis y ferida desegus; y n'i corri algunas a *truncas ambas* y feridas desegus y tres o quatre a *pertuntas*» (1665); «las cabras y [...] una sacaya de señal a orella *trunca una* y l'altra bogada denantis; los pochs [...] de segnal de orellas *truncas ambas*» (1675); «dos famellas de *truncas* y *pertuntas* a las orellas [...]; altra famella y mascla, *truncas a totes dos o[re]llas*» (1696). O la forma en singular referida a ambdues orelles: «un comú de cabras pròprias de don Alonso Satta que tenen per señal *trunca* y escala *esegus*» (1763).

Notem casos de combinació amb *isupada*, *eixuta* i *pertunta*: «dos señales de ovelas y una de porchs, que pòrtan per señal de orellas una señal *truncas isupadas* ferida desegus y ferida denantis, y lo altre señal *truncas axiutas*; y los porchs, de *truncas isupadas* y ferida desegus a una orella y bogada desegus a la altra» (1720); «un bou aspanu ventri-y-coyalvu, de *truncas asciutas* [...]; y un altrú [...] de *truncas pertuntas* y giuali de darrera a una» (1820). Vegem-ne també fórmules binàries en castellà: «un seño de vacas [...] de rundinina a una, y *trunca* y *pertunta* ferida *esegus* a la otra; otro seño de Santa Lucía de *truncas* y *pertuntas ambas* y una ferida *esegus*; otro seño de cabras proprias de dicho Cossu de *trunca ixupada* a una y escala *esegus* a la otra; y otro seño de cabras [...] de ogada *esegus* a una y a la otra *trunca ixupada*» (1765). Finalment, en l'únic document en italià amb descripció de senyals d'orelles, trobem les combinacions *trunca* *eixuta* i *trunca* *juali*: «un *giogo di buoi* [...] di segno d'orechie ambi *trunca asciuta* a una e *trunca giuali* davanti all'altra» (1813).

3. CONCLUSIONS: ANÀLISI INTERPRETATIVA DELS NOMS DE SENYALS D'ORELLES

3.1. Des d'una perspectiva cronològica, trobem 14 noms documentats a cavall dels segles XVII i XIX, 12 dels quals en registres redactats en cat.; enfront de 2 de documentats només en registres en cast., que són sardismes evidents: *carpida* (1780) i *istratsada* (1749), que només documentem una vegada, com el sardisme *mutxa* (adjectiu molt habitual en el lèxic de l'agricultura). D'aquests 14 noms, n'hi ha 2 (*eixuta* i *isupada*) que actuen sempre com a adj. de *trunca* i no pas com a apel·latiu nuclear.

D'aquests 14 noms documentats, 10 són encara vius en alg. modern (*bogada*, *escala*, *innida*, *isupada*, *ferida*, *juale*, *mutxa*, *pertunta*, *rundunina* i *trunca*), d'acord amb els nostres informadors (només 8 segons ALDC/ALG [s. v. 1327] i ALDC [VI, s. v. 1329], per tal com no recullen *juale* ni *mutxa*); precisament els 10 apel·latius documentats per primera vegada al darrer terç del XVII: *bogada* (1675), *escala* (1675), *ferida* (1665), *innida* (1696), *isupada* (1696), *mutxa* (1696), *pertuntas* (1665), *juale* (1697), *rundunina* (1675) i *trunca* (1665). Dels 4 restants, dos apareixen en documents en català per primera vegada al primer terç del XVIII: *eixuta* (1720) i *fulla de figa* (1726); mentre que són del

darrer terç del XVIII els sardismes *carpida* (1780) i *istratsada* (1794), ambdós, però, documentats en registres redactats en castellà.

3.2. Des d'una perspectiva descriptiva, atenent a l'alternança de variants graficofonètiques i a l'adaptació fonològica d'aquest corpus sard, generalment, a causa del grau de lexicalització, no s'han aplicat en alg. mod. els processos que caracteritzen el seu sistema fonològic, cosa que també reflecteixen les variants graficofonètiques dels nostres registres sense excepcions: *bogada* [bo'ɣaða] i *ferida* [fe'riða] (sense reducció vocàlica ni rotacisme de /d/ intervocàlica); *escala* [as'kala] (sense rotacisme de /l/ intervocàlica, si bé amb pròtesi vocàlica amb *e-* i no amb la *i-* del log. *iscala*); i *juali* o *juale* (també sense rotacisme de /l/ intervocàlica, malgrat l'alternança de terminacions *-il-e* del log. *juale*), que contrasta amb la realització [d̪ʒu'ari] per a 'jou'. Finalment, quant a *innida*, amb manteniment graficofonètic de *-nn-* i de *-d-* intervocàlica en els nostres registres, contrasta amb l'alg. mod. [ˈinnira] (ALDC/ALG: s. v. 1327; ALDC: VI, s. v. 1329) o [ˈinira], amb rotacisme de /d/ > [r].

Quant a *isupada*, amb manteniment gràfic de *-d-* intervocàlica, que s'adiu també amb la realització [izu'paða] de l'alg. mod. (sense rotacisme de /d/ > [r] intervocàlica), els nostres registres en cast. apunten una alternança *isupada* – *ixupada*, variant que remet a una realització amb consonant fricativa sorda —com log. [iʃop'pare] (DES) o adj. *suppada* (Wagner, 1996; i Annex, imatge 4)—, que no ha reeixit en alguerès.

L'alternança *escala* (1675) – *iscala* (1720) en les lliçons en cat. afavoreix l'adaptació del sardisme *iscala* per *escala*, d'acord també amb l'alg. modern [as'kala]. En canvi, la lliçó «istrazzada» (per *istratsada*), que només documentem una sola vegada (1749), remet a l'original sard amb *is-*, si bé no ha tingut continuïtat en alg. modern.

L'alternança *juale* (1697) – *juali* (1720) es decanta quantitativament per *juali* (d'acord amb l'adaptació fonològica en alg. dels mots del log. acabats en *-e*), si bé en alg. mod. tenim *juale* [d̪ʒu'ale] per a 'senyal d'orelles' (que contrasta amb *juali* [d̪ʒu'ari] 'jou').

L'alternança *rundunina* (1675) – *rundinina* (1696) tendeix a decantar-se per *rundinina* als nostres registres —ambdues formes documentades al XVII—, d'acord amb el log. *rundinina*, malgrat que en alguerès modern s'hagi acabat imposant *rundunina* (amb assimilació vocàlica), que s'acosta quant a la realització vocàlica al camp. *orrundulina* (Pilia, 1986). No han reeixit en alg. les variants dels registres en cast. *rondonina* i *rondenina*.

I també destaca la uniformitat de les variants de la forma *eixuta* 'tall net, polit; fig. eixut', més enllà de les interferències gràfiques (amb *axiu-* o *asciu-*, de l'it.) en registres en català, en castellà i en italià, que remeten al cat. i al sard log. [a'ʃutas], solució que també recull Wagner (1996), potser un catalanisme lexicalitzat en aquests corpus (veg. Annex, imatge 4). Amb tot, documentem un únic cas «assuttas» (1763), que remet al log. *assúttu* 'eixuta, seca' (DSIPL: s. v. *assuttu*).

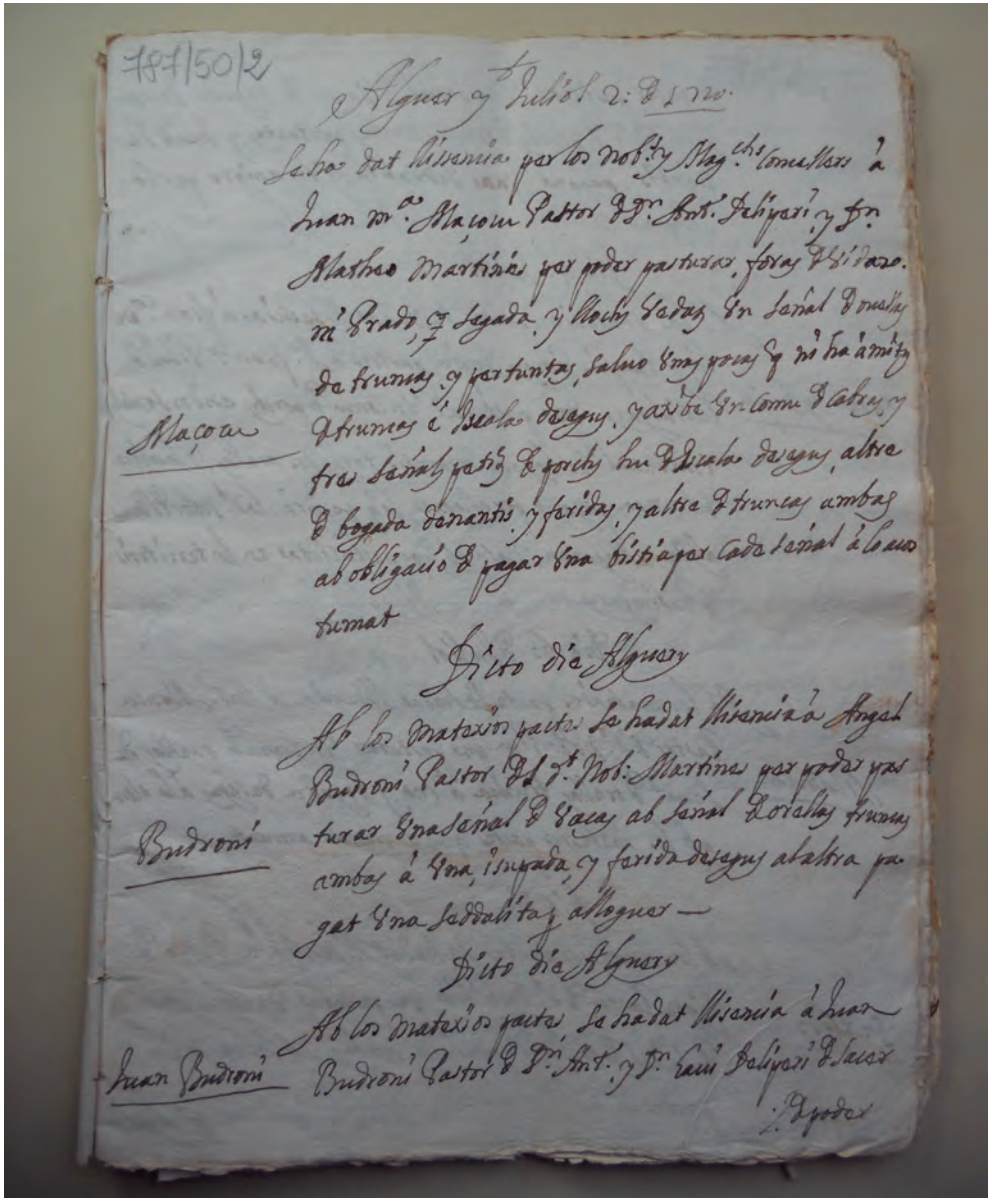
3.3. Des d'una perspectiva morfològica i lexicològica, i més enllà de la constatació del caràcter conservador de l'origen sard dels manlleus del nostre corpus, destaca el calc

en cat. *fulla de figa* (1726) —i cast. *hoja de higuera* (1727)— de l'apel·latiu sard *foza de figu* (1792) —literalment, 'fulla de figuera'—, si bé es tracta d'una denominació que no recullen els tractats lexicogràfics sards. La solució catalana no únicament evidencia la voluntat d'adaptació morfològica i lèxica (com també la variant castellana), sinó que confirma, a més, la consolidació a començament del XVIII de les solucions analítiques calcades del sard per a la denominació dels arbres fruiters —en aquest cas, (*arbre de*) *figa* < log. (*arbure de*) *figu*—, tal com ja vaig demostrar a Bosch (2008 i 2012) a través de l'edició dels *Registres de danys* de la *Barracelleria* del període 1683-1784.

Notem també un cas d'adaptació lèxica del sardisme *innida* 'sense senyal, orella polida' per 'sens ningun señal' (1696). Finalment, ja hem vist, sense adaptació morfològica ni fonològica, l'adj. «istrazzada» (llegiu *istratsada*), que documentem una sola vegada (1749) i que remet a l'original sard amb *is-*, a diferència de les solucions *escala* (1675) enfront de *iscala* (1720).

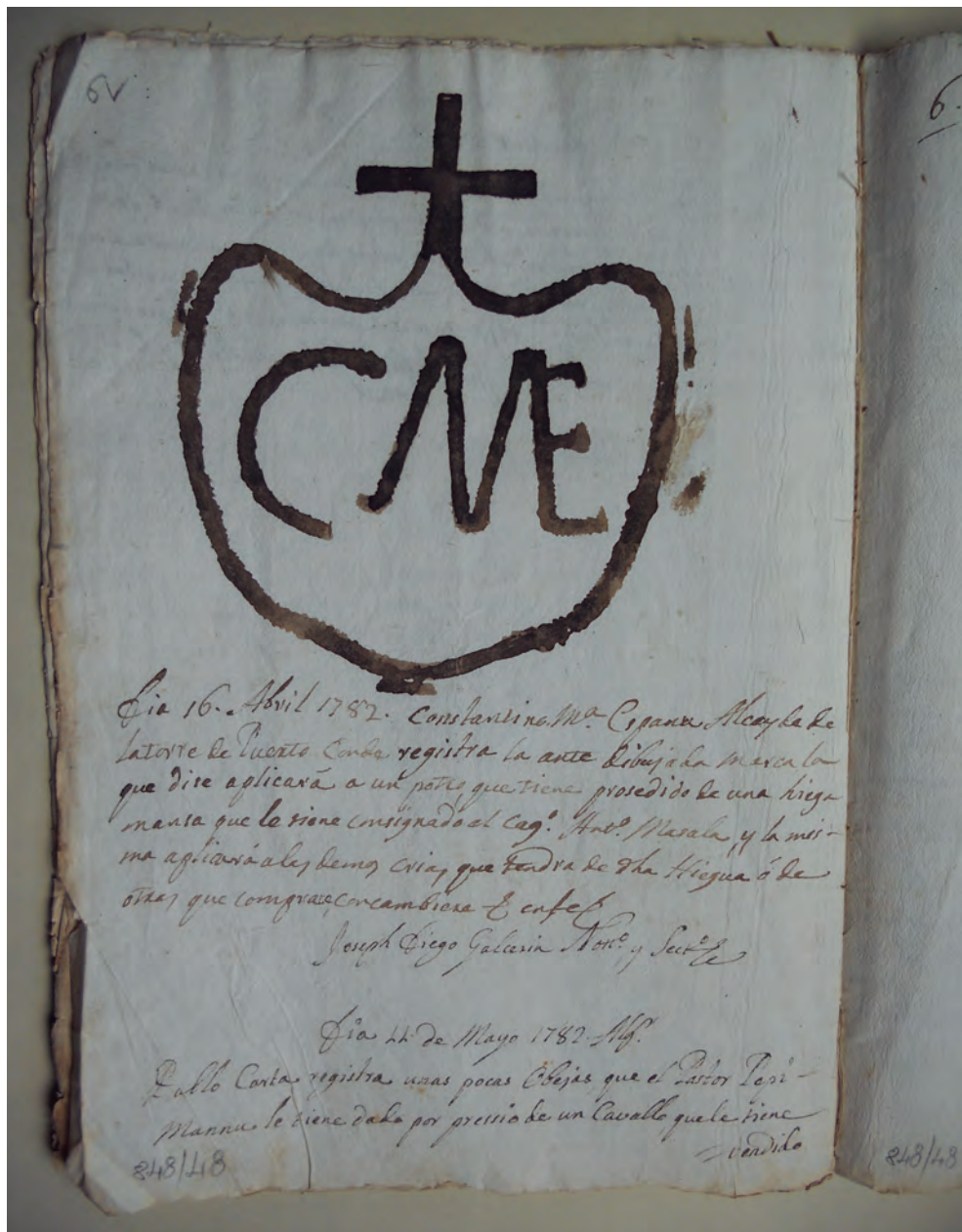

ANNEX

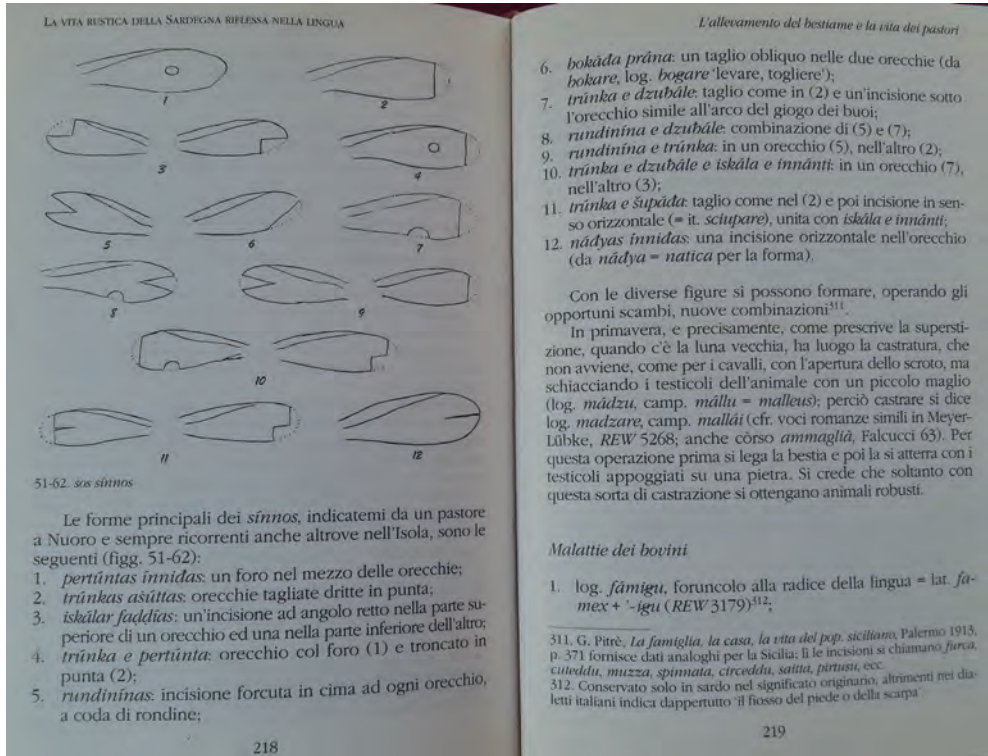

Imatge 1. Registre de bestiar viu ASCA 787/50, f. 2r (1720), redactat en català.

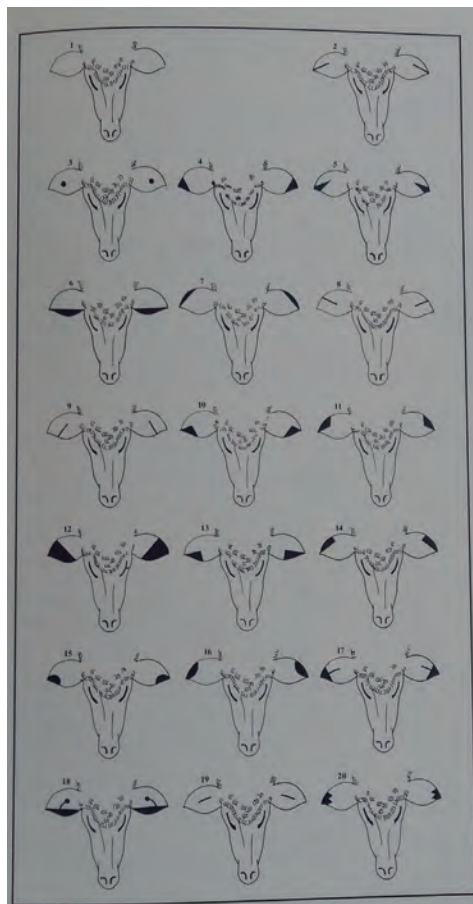

Imatge 3. Registro de bestiar vivo ASCA 848/48, f. 6v (1782), redactat en castellà.

Imatge 4. Senyals d'orelles del bestiar en sard logudorès. Wagner (1996: 218-219).

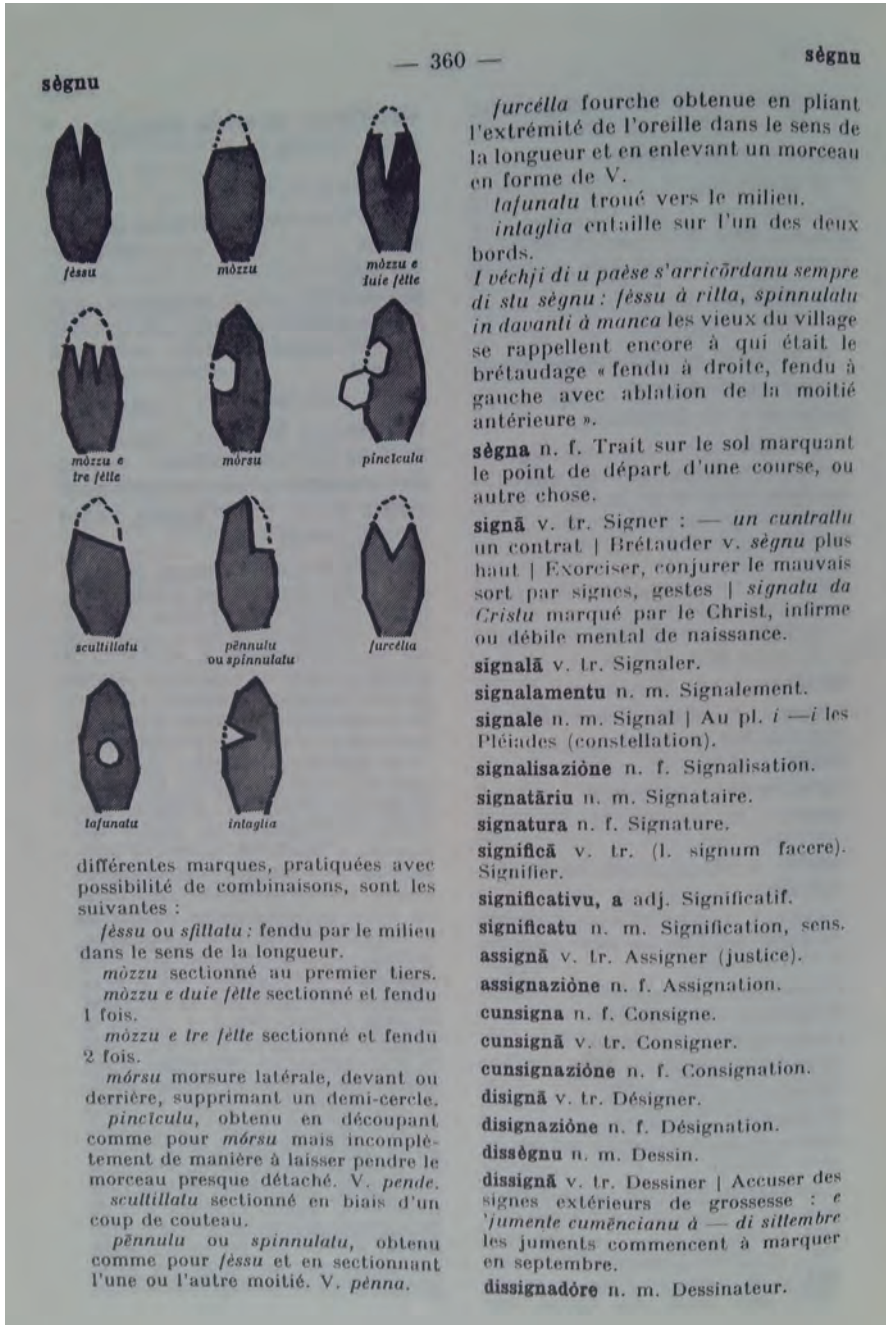

145. Alcuni esempi schematizzati di marchiatura mediante l'intaccatura dell'orecchio.

Legenda:
 1. Innida o binnida, 2. Suppada o ferida, 3. Perunta o pelunta, 4. Trunca o spizzata, 5. Rundinina o rundilina, 6. Bogada plana de adegus, 7. Bogada plana de adegus, 8. Naidi o pindina desegus, 9. Naidi o pindina adenante, 10. Truncu zuale adenante, 11. Truncu zuale a desegus, 12. Muzzada o muzzza, 13. Scala denante, 14. Scala desegus, 15. Pitzu cavana desegus, 17. Trunca-suppada, 18. Perunta-naidi desegus, 19. Ferida, 20. Iskala 'e nanti.

146. Alcuni esempi di marchi del bestiame, ricavati da reperti conservati nel Museo etnografico di Santulussurgiu.

Imatge 5. Senyals d'orelles del bestiar en sard i marques de foc. Bandinu (1982: 143).

Imatge 6. Senyals d'orelles del bestiar en cors. DCF (s. v. *sègnu*).

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ALDC: VENY, Joan / PONS I GRIERA, Lúdia (2001-2014): *Atles lingüístic del domini català*. Vols. I-VII. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- ALDC/Q: BADIA I MARGARIT, Antoni M. / PONS I GRIERA, Lúdia / VENY, Joan (1993): *Atles Lingüístic del Domini Català. Qüestionari*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- ALI: BARTOLI, M. G. / VIDOSSÌ, G. / TERRACINI, B. A. / BONFANTE, G. / C. GRASSI / GENGÈ, A. / MASSOBRIÒ, L. (ed.) (1995-1996): *Atlante Linguistico Italiano*, vols. I-II. Istituto dell'Atlante Linguistico Italiano; Centro di Ricerca dell'Università degli Studi di Torino; Società Filologica Friulana «G. I. Ascoli». Roma: Libreria dello Stato.
- ARMANGUÉ I HERRERO, Joan (1996): *Llengua i cultura a l'Alguer durant el segle XVIII: Bartomeu Simon*. Barcelona: Curial; Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- BANDINU, Bachisio (1982): «Il mestiere del pastore tra vecchio e nuovo». A: MANCONI, Francesco / ANGIÒ, Giulio (ed.): *Contadini e pastori nella Sardegna tradizionale*. Milano: Silvana Editoriale, p. 127-143.
- BASTARDAS, Albert (1996): *Ecologia de les llengües. Medi, contactes i dinàmica sociolingüística*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- BOSCH I RODOREDÀ, Andreu (1997): *Edició dels registres d'estimes de fruita de la «Barracelleria» a l'Alguer durant el primer terç del XIX. Estudi dels noms de la fruita*. Tesi de llicenciatura, dirigida per la Dra. Lúdia Pons i Griera, llegida el febrer de 1997, Universitat de Barcelona. (Se n'ha publicat una edició resumida dins Bosch 1999a, d'on se cita generalment.)
- BOSCH I RODOREDÀ, Andreu (1999a): *Els noms de la fruita a l'Alguer. Edició dels registres d'estimes de fruita de la «Barracelleria» (1783-1829)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- BOSCH I RODOREDÀ, Andreu (1999b): «Una primera aproximació a la llengua del «Sermó del Dessendiment de Giesuchrist de la Creu»». A: ARMANGUÉ I HERRERO, Joan (ed.): *La Setmana Santa a l'Alguer. Festa, drama i cançó*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 49-69.
- BOSCH I RODOREDÀ, Andreu (2002): *El català de l'Alguer*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- BOSCH I RODOREDÀ, Andreu (2007): «El català de l'Alguer, entre la desaparició i la dissolució». A: COLÓN DOMÈNECH, Germà / GIMENO BETÍ, Lluís (ed.): *Ecologia lingüística i desaparició de llengües*. Castelló de la Plana: Universitat Jaume I, p. 35-51.
- BOSCH I RODOREDÀ, Andreu (2008): *La interferència dels parlars sards en el català de l'Alguer entre els segles XVII i XVIII. Estudi del lèxic a través dels registres de danys de la «Barracelleria» (1683-1829)*. Tesi de doctorat, dirigida per la Dra. Lúdia Pons i Griera, llegida l'abril de 2008, Universitat de Barcelona. (Se n'ha publicat una edició reduïda dins Bosch, 2012, d'on se cita generalment.)
- BOSCH I RODOREDÀ, Andreu (2009): «Algunes consideracions sobre la interferència fonètica dels parlars sards en l'alguerès». A: *Estudis de llengua i literatura catalanes/LIX. Miscel·lània Joaquim Molas*, 4. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 257-277.

- BOSCH I RODOREDA, Andreu (2011a): «Algunes consideracions a l'entorn de la distribució i la sonoritat de les consonants africades en alguerès». A: LLORET, Maria-Rosa / PONS, Clàudia: *Noves aproximacions a la fonologia i la morfologia del català. Volum d'homenatge a Max W. Wheeler*. Alacant: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, p. 63-76.
- BOSCH I RODOREDA, Andreu (2011b): «Els noms dels colors del pelatge del bestiar en la documentació de l'Alguer dels segles XVII al XIX». *Rassegna Iberistica*, 94. Universit  Ca' Foscari di Venezia/Bulzoni, p. 43-57.
- BOSCH I RODOREDA, Andreu (2012): *El lèxic alguerès de l'agricultura i la ramaderia entre els segles XVII i XVIII*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- BOSCH I RODOREDA, Andreu (2013a). «Adaptació fonològica i morfològica dels malnoms algueresos dels segles XVIII i XIX». A: CLUA, Esteve / LLORET, Maria-Rosa: *Qüestions de morfologia flexiva i lèxica del català. Volum d'homenatge a Joaquim Viaplana*. Alacant: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, p. 39-61.
- BOSCH I RODOREDA, Andreu (2013b). «Per una caracterització del català de l'Alguer». A: BARTUAL, Carles / D RI, Bal zs / FALUBA, K lman / SZIJ, Ildik : *Catalan stica a Hongria (1971/72 – 2011/12). Actes del Simposi Internacional de Catalan stica. Budapest, 24-26 d'abril de 2012*. Budapest: Universit  E tv s Lor nd, p. 57-78.
- BOSCH I RODOREDA, Andreu (2013c). «Capítols de la Barranxelleria i del dret de caber atge (l'Alguer, s. XVII i XVIII)». Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat; Universit  de Barcelona.
- BOSCH I RODOREDA, Andreu (2014): «Els xistos o malnoms algueresos en els Registres de danys de la Barranxelleria i els Registros de bestiar vivo entre els segles XVIII i XIX». *Els noms en la vida quotidiana. Actes del XXIV Congr s Internacional d'ICOS sobre Ciències Onom stiques. Annex. Secció 5. Generalitat de Catalunya*, p. 697-771 (publicació en línia).
- BOSCOLO, A. / BULFERETTI, L./ DEL PIANO, L. (1962): *Profilo storico-economico della Sardegna dal riformismo settecentesco al "Piano di Rinascita"*. Padova.
- CARIA, Rafael (1993): *Toponomastica algherese. Introduzione allo studio dei nomi della citt , del territorio e delle coste di Alghero*. Sassari: EDES.
- CARIA, Rafael (2006): *Il nome popolare degli uccelli ad Alghero*. Pr leg de Joan VENY I CLAR. Sassari: EDES.
- CHERCHI PABA, Felice (1974-1977): *Evoluzione Storica dell'attivit  industriale, agricola, caccia e pesca in Sardegna*, 4 vols. Cagliari: Regione Autonoma Sarda, 1974 (I-II) i 1977 (III-IV).
- CIUFFO, Antoni (1908): «Influències de l'italià y diferents dialectes sards en l'alguerès». A: *Primer Congr s Internacional de la Llengua Catalana, any 1906*. Barcelona. (Se cita a partir de la 1a edició facsimil de Barcelona: Fundació II Congr s de la Llengua Catalana, 1986.)
- CORDA, Francesco (1994): *Grammatica moderna del sardo logudorese*. Cagliari: Edizioni della Torre.
- DCA: SANNA, Josep (1988): *Diccionari català de l'Alguer*. L'Alguer; Barcelona: Fundació del II Congr s de la Llengua Catalana.

- DCEC: COROMINES, Joan: *Diccionario crítico etimológico de la lengua castellana*, 4 vols. Madrid: Gredos, 1955-1957.
- DCF: CECCALDI, Mathieu: *Dictionnaire corse-français. Pieve d'Evisa*, 2a ed. Paris: Éditions Klincksieck, 1988.
- DCS: MANCONI, Lorenzo: *Dizionario dei cognomi sardi*. Cagliari: Edizione della Torre, 1987.
- DCVB: M. ALCOVER Antoni / MOLL, Francesc de Borja: *Diccionari Català-Valencià-Balear*, 10 vols. Palma: 1930-1962.
- DECLC: COROMINES, Joan: *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, 10 vols. Barcelona: 1980-2001.
- DES: WAGNER, Max Leopold: *Dizionario etimologico sardo*, 3 vols (el vol. 3, amb els índexs, a cura de R. G. URCILO). Heidelberg, 1960. (Se cita de la 2a reimpressió de Cagliari: Trois, 1989.)
- DLC: *Diccionari de la llengua catalana*, 2a edició. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2007.
- DSIPL: ESPA, Enzo: *Dizionario Sardo-Italiano dei parlanti la lingua logudorese*. Sassari: Carlo Delfino editore, 1999.
- DUSI: PORRU, Vissentu: *Dizzionariu Universali Sardu-Italianu*. Casteddu: 1832. (Se cita de l'ed. anastàtica de Cagliari: Gianni Trois editore, 1981.)
- LEDDA, Gavino (1982): «Le parole dei pastori: la pecora e la sua vita». A: MANCONI, Francesco / ANGIANI, Giulio (ed.): *Contadini e pastori nella Sardegna tradizionale*. Milano: Silvana Editoriale, p. 144-151.
- LE LANNOU, Maurice (1992): *Pastori e contadini di Sardegna*. Traducció i presentació de Manlio BRIGAGLIA. Cagliari: Edizioni della Torre.
- LÖRINCZI, Marinella (1982): «Le parole dei contadini: denominazioni della terra». A: MANCONI, Francesco / ANGIANI, Giulio (ed.): *Contadini e pastori nella Sardegna tradizionale*. Milano: Silvana Editoriale, p. 204-208.
- MANCA DELL'ARCA, Andrea (2000): *Agricoltura di Sardegna*. Napoli: V. Orsino, 1780. (Se cita de l'edició de Nuoro: Ilisso Edizioni, a cura de Gian Giacomo ORTU.)
- ORUNESU, Salvatore (2003): *Dalla scolca giudicale ai barracelli. Contributo a una storia agraria della Sardegna*. Cagliari: Condaghes, 2003.
- PALOMBA, Giovanni ([s. d.]): *Lessico. raccolta dei nomi più usati*. Recull lexicogràfic inèdit, en curs de publicació a cura de Joan VENY i August BOVER.
- PILIA, Fernando (1986): *Esterzili. Un paese e la sua memoria*. Cagliari: Aldo Trois Editore.
- PITTAU, Massimo (1990): *I cognomi della Sardegna*. Sassari: Carlo Delfino editore.
- PITTAU, Massimo (1991): *Grammatica della lingua sarda. Varietà logudorese*. Sassari: Carlo Delfino editore.
- TAVERA, Baingio (1979): *Economia e Società in Alghero nel periodo feliciano attraverso gli atti notarili*. Tesi di laurea, a. a. 1978-1979. Università degli Studi di Sassari, Facoltà di Giurisprudenza, Corso li Laurea in Scienze Politiche (tesi de llicenciatura inèdita).
- VDFG: GANA, Leonardo: *Vocabolario del dialetto e del folklore gallurese*. Cagliari: Editrice Sarda Fossataro, 1970.
- VDS: MUZZO, Giosue: *Vocabolario del dialetto sassarese. Sassarese-italiano, italiano-sassarese*. Sassari: Chiarella Editore, 1981.

- VENY, Joan (1993): *Dialectologia filològica. Transfusió lèxica. Llengua escrita i dialectalismes*. Barcelona: Curial Edicions; Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- VIG: SARDO, Mario: *Vocabolario Italiano-Gallurese*. Cagliari: Edizioni Castello, 1994.
- VIS: SPANO, Giovanni: *Vocabolario italiano-sardo*, 2 vols. A cura de Giulio PAULIS. Sassari: Ilisso, 1998.
- VISAM: LANZA, Vito: *Vocabolario italiano-sassarese antico e moderno*. Sassari: Carlo Delfino editore, 1989. (Se cita de la reimpressió de 1992.)
- WAGNER, Max Leopold (1984): *Fonetica storica del sardo*. Introducció, traducció i apèndix de Giulio PAULIS. Cagliari: Gianni Trois Editore.
- WAGNER, Max Leopold (1980): *La lingua sarda. Storia, spirito e forma*. Bern: Francke, 1951. (Se cita de la 2a ed. de 1980.)
- WAGNER, Max Leopold (1996): *La vita rustica della Sardegna riflessa nella lingua*. Estudi introductorí, traducció i edició a cura de Giulio PAULIS. Nuoro: Ilisso Edizioni.

RESUM

Es tracta de la documentació i anàlisi filològica d'un corpus lèxic dels noms dels talls a les orelles del bestiar que apareix en registres de bestiar viu conservats a l'Arxiu Històric Municipal de l'Alguer datats entre 1665 i 1820. Els registres contenen les autoritzacions per pasturar bestiar gros i menut en el territori de l'Alguer i descriuen els senyals d'orelles i les marques de foc preceptius per identificar-ne els propietaris. Malgrat que aquests documents són escrits inicialment en català (entre el darrer terç del XVII i mitjan XVIII) i després en castellà (entre el segon terç del XVIII i inici del XIX), el corpus lèxic és d'origen sard i s'ha conservat en alguerès gairebé immutable al llarg de quatre-cents anys d'acord amb un codi molt impermeable comú als altres territoris de Sardenya, amb meres variacions fonètiques geogràfiques. El corpus documentat conté 14 noms, 10 dels quals encara vius en alguerès i 8 de recollits a l'ALDC.

PARAULES CLAU: alguerès, sard, lingüística romànica, filologia diacrònica i edició de textos.

ABSTRACT

The names of animal earmarks: a Sardinian lexical code in the *Registres de bestiar viu* (livestock registers) in Alghero from the seventeenth to the nineteenth century

This article deals with the documentation and linguistic analysis of a lexical corpus containing the names of animal earmarks that appear in livestock registers housed in the

Arxiu Històric Municipal de l'Alguer (Municipal Historical Archive of Alghero) and dated between 1665 and 1820. The registers contain authorization to graze large and small animals in Algherese territory and describe the mandatory earmarks and brands used to show ownership. Despite the fact that these documents were written initially in Catalan (between the last third of the seventeenth century and the first half of the eighteenth century) and later in Castilian (between the second third of the eighteenth century and beginning of the nineteenth century), the corpus is originally Sardinian and has been preserved in Algherese unchanged for almost four hundred years in an impenetrable code common to other areas of Sardinia, with only a few diatopic phonetic variations. The corpus contains 14 names, 10 of which are still in Algherese and 8 have been recorded in the *ALDC*.

KEY WORDS: Algherese, Sardinian, Romance linguistics, diachronic linguistics and text-editing.